

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԽԱՐՏԻԱ (ՎԵՐԱՆԱՅՎԱԾ)

EUROPEAN SOCIAL CHARTER (REVISED)

European
Social
Charter

Charte
sociale
européenne

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԽԱՐՏԻԱ (ՎԵՐԱՆԱՅՎԱԾ)

Եվրոպայի խորհուրդ

The translation was proofread by the Council of Europe Office in Yerevan. The official text is in English.

The reproduction of Charter is permitted, provided that the full title and the source, "Council of Europe" are cited. For any use for commercial purposes or in the case of translation into a non-official language of the Council of Europe, all the requests should be addressed to publishing@coe.int).

Cover design and layout:
Documents and
Publications Production Department
(SPDP), Council of Europe

The European Social Charter is printed by the Project "Enhancing social human rights in Armenia" implemented under the Council of Europe Action Plan for Armenia 2023 – 2026

© Council of Europe
Yerevan, September 2025
Printed by BrandBook LLC printing company.

Սույն թարգմանությունը խմբագրվել է Եվրոպայի խորհրդի Երևանյան գրասենյակի կողմից, փաստաթղթի պաշտոնական լեզուն անգլերենն է:

Խարտիայի վերարտադրությունը թույլատրելի է՝ պայմանով, որ մեջբերվեն ամբողջական վերնագիրը եւ աղբյուրը՝ «Եվրոպայի խորհուրդը»: Կոմերցիոն նպատակներով օգտագործման կամ թարգմանության հետ կապված բոլոր հարցումները պետք է ուղղվեն Եվրոպայի խորհրդի հաղորդակցության տնօրինությանը (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int)։

Կազմը և էջադրումը՝ փաստաթղթերի և հրապարակումների հրատարակման ղեկարտամենտ (SPDP), Եվրոպայի խորհուրդ

Եվրոպական սոցիալական խարտիան տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդի 2023-2026թթ Ջայաստանի համար իրականացվող գործողությունների ծրագրի «Մարդու սոցիալական իրավունքների ամրապնդումը Ջայաստանում» ծրագրի շրջանակներում:

© Եվրոպայի խորհուրդ,
սեպտեմբեր 2025

Տպագրվել է Բրենդբուք ՍՊԸ
տպարանում:

Եվրոպական սոցիալական խարտիա (վերանայված)

Ստորագրուրդ, 3 մայիսի 1996թ.

Նախաբան

1. Ներքոստորագրյալ կառավարությունները, լինելով Եվրոպայի խորհրդի անդամներ,
2. համարելով, որ Եվրոպայի խորհրդի նպատակն է հասնել իր անդամների միջև առավել սերտ միասնության՝ ընդհանուր ժառանգություն համարվող գաղափարների
3. և սկզբունքների պահպանման ու իրագործման, ինչպես նաև իրենց տնտեսական ու սոցիալական զարգացմանը նպաստելու նպատակով, մասնավորապես՝
4. մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության և հետագա իրականացման միջոցով.
5. համարելով, որ 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ին Յոթնուհմտորագրված՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայում և դրան կից արձանագրություններում Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները համաձայնել են իրենց բնակչության համար ապահովել դրանցում նշված քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքներն ու ազատությունները.
6. համարելով, որ 1961 թվականի հոկտեմբերի 18-

ին Թուրինում ստորագրման համար բացված Եվրոպական սոցիալական խարտիայում և դրան կից արձանագրություններում Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները համաձայնել են իրենց բնակչության համար ապահովել դրանցում նշված սոցիալական իրավունքները՝ նրանց կենսամակարդակը և սոցիալական բարեկեցությունը բարելավելու նպատակով.

7. հիշեցնելով, որ 1990 թվականի նոյեմբերի 5-ին Յռոմում կայացած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ Նախարարների համաժողովն ընդգծել է, մի կողմից, մարդու բոլոր իրավունքների անքակտելի բնույթի պահպանման անհրաժեշտությունը՝ լինի դա քաղաքացիական, քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական կամ մշակութային, և մյուս կողմից՝ Եվրոպական սոցիալական խարտիային նոր խթան հաղորդելու անհրաժեշտությունը.
8. որոշելով 1991 թվականի հոկտեմբերի 21-ին և 22-ին Թուրինում կայացած՝ Նախարարների համաժողովի որոշումներին համապատասխան արդիականացնել և հարմարեցնել խարտիայի հիմնական բովանդակությունը՝ նպատակ ունենալով, մասնավորապես, հաշվի առնել հիմնարար սոցիալական փոփոխությունները, որոնք տեղի են ունեցել տեքստն ընդունվելուց հետո.
9. գիտակցելով խարտիայով և 1988 թվականի Լրացուցիչ արձանագրությամբ երաշխավորված իրավունքները Եվրոպական սոցիալական խարտիայի փոխարեն մշակված Վերանայված խարտիայում ներառելու, ինչպես նաև այն նոր իրավունքներով լրացնելու կարևորությունը համաձայնեցին հետևյալի մասին.

Կողմերն ընդունում են որպես իրենց քաղաքականության նպատակ, որը պետք է իրագործվի բոլոր համապատասխան ազգային և միջազգային միջոցներով, այն պայմանների ապահովումը, որոնցում կարող են արդյունավետորեն իրացվել հետևյալ իրավունքներն ու սկզբունքները.

1. Յուրաքանչյուր ոք պետք է հնարավորություն ունենա վաստակելու իր ապրուստն ազատորեն ընտրված աշխատանքով:
2. Բոլոր աշխատողներն ունեն աշխատանքի արդարացի պայմանների իրավունք:
3. Բոլոր աշխատողներն ունեն անվտանգ և առողջության համար անվնաս աշխատանքային պայմանների իրավունք:
4. Բոլոր աշխատողներն ունեն արդարացի վարձատրության իրավունք, որը բավարար կլինի նրանց և նրանց ընտանիքների պատշաճ կենսամակարդակի ապահովման համար:
5. Բոլոր աշխատողներն ու գործատուներն ունեն իրենց տնտեսական և սոցիալական շահերը պաշտպանելու համար ազգային կամ միջազգային կազմակերպություններին միանալու ազատության իրավունք:
6. Բոլոր աշխատողներն ու գործատուներն ունեն կոլեկտիվ բանակցություններ վարելու իրավունք:
7. Երեխաներն ու երիտասարդներն ունեն հատուկ պաշտպանության իրավունք՝ նրանց սպառնացող

Ֆիզիկական և հոգեբանական վտանգներից:

8. Աշխատող կանայք մայրության դեպքում ունեն հատուկ պաշտպանության իրավունք:
9. Յուրաքանչյուր ոք ունի մասնագիտական ուղղորդման համար համապատասխան հնարավորությունների իրավունք՝ նպատակ ունենալով նրան օգնելու իր անհատական առանձնահատկություններին ու հետաքրքրություններին համապատասխան աշխատանք ընտրելու հարցում:
10. Յուրաքանչյուր ոք ունի մասնագիտական ուսուցման համար համապատասխան հնարավորությունների իրավունք:
11. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի օգտվելու այն բոլոր միջոցներից, որոնք նրան հնարավորություն կտան հասնելու առողջական վիճակի լավագույն հնարավոր աստիճանի:
12. Բոլոր աշխատողներն ու նրանց խնամքի ներքո գտնվող անձինք ունեն սոցիալական ապահովության իրավունք:
13. Համապատասխան միջոցներ չունեցող յուրաքանչյուր ոք ունի սոցիալական և բժշկական օգնություն ստանալու իրավունք:
14. Յուրաքանչյուր ոք ունի սոցիալական բարեկեցության ծառայություններից օգտվելու իրավունք:
15. Հաշմանդամություն ունեցող անձինք ունեն անկախության, սոցիալական ինտեգրման և համայնքի կյանքում մասնակցության իրավունք:
16. Ընտանիքը, որպես հասարակության հիմնական միավոր, դրա ամբողջական զարգացում

ապահովելու նպատակով ունի պատշաճ սոցիալական, իրավական և տնտեսական պաշտպանվածության իրավունք:

17. Երեխաներն ու երիտասարդներն ունեն պատշաճ սոցիալական, իրավական և տնտեսական պաշտպանվածության իրավունք:
18. Ցանկացած Կողմի քաղաքացիներն իրավունք ունեն ցանկացած այլ Կողմի տարածքում ներգրավվելու վճարովի ցանկացած աշխատանքում վերջինիս քաղաքացիների հետ հավասարության հիման վրա՝ անվիճարկելի տնտեսական կամ սոցիալական պատճառներից բխող սահմանափակումներին համապատասխան:
19. Կողմերից մեկի քաղաքացիներ համարվող միգրանտ աշխատողները և նրանց ընտանիքները ցանկացած այլ Կողմի տարածքում ունեն պաշտպանվածության և աջակցության իրավունք:
20. Բոլոր աշխատողները աշխատանքի և մասնագիտական հարցերում ունեն հավասար հնարավորությունների և հավասար վերաբերմունքի իրավունք՝ առանց սեռի հիմքով խտրականության:
21. Աշխատողներն ունեն իրենց ձեռնարկության շրջանակներում տեղեկացված լինելու և խորհրդակցելու իրավունք:
22. Աշխատողներն իրավունք ունեն մասնակցելու իրենց ձեռնարկությունում աշխատանքային պայմանների և աշխատանքային միջավայրի սահմանմանն ու բարելավմանը:
23. Յուրաքանչյուր տարեց անձ ունի սոցիալական պաշտպանվածության իրավունք:

24. Բոլոր աշխատողներն աշխատանքային հարաբերությունների դադարման դեպքերում ունեն պաշտպանվածության իրավունք:
25. Բոլոր աշխատողներն իրենց գործատուի անվճարունակության դեպքում ունեն իրենց պահանջների պաշտպանվածության իրավունք:
26. Բոլոր աշխատողներն ունեն աշխատանքում արժանապատվության իրավունք:
27. Ընտանեկան պարտականություններ ունեցող բոլոր անձինք, ովքեր ներգրավված են կամ ցանկանում են ներգրավվել աշխատանքում, իրավունք ունեն դա անելու առանց խտրականության ենթարկվելու և, որքան հնարավոր է, առանց նրանց աշխատանքի ու ընտանեկան պարտականությունների միջև հակասության առաջացման:
28. Ձեռնարկություններում աշխատողների ներկայացուցիչներն ունեն պաշտպանվածության իրավունք իրենց դեմ ուղղված վնասաբեր գործողություններից, և նրանց պետք է տրամադրվեն համապատասխան հնարավորություններ իրենց գործառույթների կատարման համար:
29. Բոլոր աշխատողներն իրավունք ունեն տեղեկացված լինելու և խորհրդակցելու կոլեկտիվ կրճատման ընթացակարգերի առնչությամբ:
30. Յուրաքանչյուր ոք աղքատությունից և սոցիալական բացառումից պաշտպանվածության իրավունք ունի:
31. Յուրաքանչյուր ոք ունի բնակարանի իրավունք:

Կողմերը III մասին համապատասխան հանձն են առնում իրենց պարտավորված համարել հետևյալ հոդվածներում և կետերում նշված պարտավորություններով:

Չորված 1. Աշխատանքի իրավունքը

Աշխատանքի իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. որպես իրենց հիմնական նպատակներից և պարտականություններից մեկն ընդունել զբաղվածության իհնարավորինս բարձր և կայուն մակարդակիննվաճումն ու պահպանումը՝ նպատակ ունենալով հասնելու լիակատար զբաղվածության,
2. արդյունավետորեն պաշտպանել աշխատողի՝ իր ապրուստն ազատորեն ընտրված աշխատանքով վաստակելու իրավունքը,
3. ստեղծել կամ պահպանել աշխատանքի տեղավորման անվճար ծառայություններ բոլոր աշխատողների համար,
4. տրամադրել կամ ապահովել պատշաճ մասնագիտական ուղղորդում, ուսուցում և վերականգնում:

Հոդված 2. Աշխատանքի արդարացի պայմանների իրավունքը

Աշխատանքի արդարացի պայմանների իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. սահմանել օրական և շաբաթական ողջամիտ աշխատաժամանակ՝ աշխատանքային շաբաթն աստիճանաբար կրճատելով այնքանով, որքանով հնարավոր է՝ արտադրողականության աճով և այլ համապատասխան գործոններով պայմանավորված,
2. սահմանել վճարովի ոչ աշխատանքային օրեր,
3. սահմանել տարեկան նվազագույնը չորսշաբաթյա վճարովի արձակուրդ,
4. վերացնել բնույթով վտանգավոր կամ առողջության համար վնասակար աշխատանքների հետ կապված ռիսկերը, իսկ այն դեպքում, երբ դեռևս հնարավոր չէ վերացնել կամ բավարար չափով նվազեցնել այդ ռիսկերը, նման աշխատանքներում ներգրավված աշխատողների համար սահմանել կրճատ աշխատանքային ժամեր կամ լրացուցիչ վճարովի արձակուրդներ,
5. ապահովել շաբաթական հանգստի ժամանակահատված, որը հնարավորինս համընկնում է տվյալ երկրում կամ տարածաշրջանում ավանդույթով կամ սովորույթով որպես հանգստի օր ճանաչված օրվա հետ,
6. ապահովել, որ աշխատողները հնարավորինս շուտ և ցանկացած դեպքում՝ ոչ ուշ, քան

աշխատանքի անցնելուց երկու ամիս հետո գրավոր տեղեկացվեն պայմանագրի կամ աշխատանքային հարաբերության էական հայեցակետերի վերաբերյալ,

7. ապահովել, որ գիշերային աշխատանք կատարող աշխատողներն օգտվեն այնպիսի միջոցներից, որոնցով հաշվի է առնվում այդ աշխատանքի հատուկ բնույթը:

Յոթված 3. Անվտանգ և առողջության համար անվնաս աշխատանքային պայմանների իրավունքը

Անվտանգ և առողջության համար անվնաս աշխատանքային պայմանների իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը, խորհրդակցելով գործատուների և աշխատողների կազմակերպությունների հետ, պարտավորվում են՝

1. ձևակերպել, իրականացնել և պարբերաբար վերանայել աշխատանքային անվտանգության, աշխատանքային առողջության և աշխատանքային միջավայրի վերաբերյալ ազգային հետևողական քաղաքականություն: Այդ քաղաքականության առաջնային նպատակը պետք է լինի աշխատանքային անվտանգության ու առողջության բարելավումը և աշխատանքի հետևանքով առաջացող, դրա հետ կապված կամ դրա ընթացքում տեղի ունեցող պատահարների ու առողջությանը պատճառված վնասի կանխումը՝ մասնավորապես նվազագույնին հասցնելով աշխատանքային միջավայրին հատուկ վտանգների պատճառները,
2. սահմանել անվտանգության և առողջության

պահպանման կանոնակարգեր,

3. ապահովել այդ կանոնակարգերի կատարումը՝ վերահսկողության միջոցներով,
4. խթանել աշխատանքային առողջության պահպանման ծառայությունների աստիճանական զարգացումը բոլոր աշխատողների համար՝ հիմնականում կանխարգելիչ և խորհրդատվական գործառնություններով:

Չոդված 4. Արդարացի վարձատրության իրավունքը

Արդարացի վարձատրության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. ճանաչել աշխատողների այնպիսի վարձատրության իրավունքը, որը նրանց և նրանց ընտանիքների համար կապահովի պատշաճ կենսամակարդակ,
2. ճանաչել աշխատողների վարձատրության դրույքաչափի ավելացման իրավունքն արտաժամյա աշխատանքի համար՝ բացառությամբ առանձնահատուկ դեպքերի,
3. ճանաչել հավասար արժեք ունեցող աշխատանքի համար կին և տղամարդ աշխատողների հավասար վարձատրության իրավունքը,
4. ճանաչել բոլոր աշխատողների՝ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման դեպքում ողջամիտ ժամկետում ծանուցվելու իրավունքը,
5. թույլատրել աշխատավարձերից կրճատումներ մի-

այն ազգային օրենքներով կամ կանոնակարգերով սահմանված կամ կոլեկտիվ պայմանագրերով կամ արբիտրաժային վճիռներով ամրագրված պայմաններով և չափով:

Այս իրավունքների իրացումն ապահովվում է ազատորեն կնքված կոլեկտիվ պայմանագրերով կամ աշխատավարձ սահմանող օրենսդրական մեխանիզմով կամ ազգային պայմաններին համապատասխան այլ միջոցներով:

Չորված 5. Կազմակերպվելու իրավունքը

Իրենց տնտեսական և սոցիալական շահերի պաշտպանության համար տեղական, ազգային կամ միջազգային կազմակերպություններ ստեղծելու և այդ կազմակերպություններին միանալու՝ աշխատողների և գործատուների ազատությունը երաշխավորելու կամ խթանելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ապահովել, որ այդ ազատությունն ազգային իրավունքով, ինչպես նաև դրա կիրառմամբ չխոչընդոտվի: Ոստիկանության նկատմամբ սույն հոդվածով նախատեսված երաշխիքների կիրառման ծավալը սահմանվում է ազգային օրենքներով և կանոնակարգերով: Չինված ուժերի անդամների նկատմամբ այդ երաշխիքների կիրառումը կարգավորող սկզբունքը և այն ծավալը, որով դրանք կկիրառվեն այդ կատեգորիայի անձանց նկատմամբ, նույն կերպ սահմանվում են ազգային օրենքներով կամ կանոնակարգերով:

Հոդված 6. Կոլեկտիվ բանակցություններ վարելու իրավունքը

Կոլեկտիվ բանակցություններ վարելու իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. խթանել աշխատողների և գործատուների միջև համատեղ խորհրդակցությունների անցկացումը,
2. անհրաժեշտ և համապատասխան դեպքերում խթանել գործատուների կամ գործատուների կազմակերպությունների ու աշխատողների կազմակերպությունների միջև կամավոր բանակցությունների համար մեխանիզմները՝ կոլեկտիվ պայմանագրերի միջոցով աշխատանքային պայմանները կարգավորելու նպատակով,
3. խթանել աշխատանքային վեճերի կարգավորման համար հաշտարարության և կամավոր արբիտրաժի համապատասխան մեխանիզմի ստեղծումն ու օգտագործումը, և ճանաչում են՝
4. շահերի բախման դեպքում աշխատողների և գործատուների կոլեկտիվ գործողությունների իրականացման իրավունքը՝ ներառյալ գործադուլի իրավունքը՝ այն պարտավորություններին համապատասխան, որոնք կարող են ծագել նախկինում կնքված կոլեկտիվ պայմանագրերից:

Հոդված 7. Երեխաների և երիտասարդների պաշտպան- վածության իրավունքը

Երեխաների և երիտասարդների պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

5. սահմանել, որ աշխատանքի ընդունման համար նվազագույն տարիքը 15 տարեկանն է՝ բացառությամբ այն երեխաների, որոնք կատարում են օրենքով սահմանված թեթև աշխատանք՝ չվնասելով նրանց առողջությունը, բարոյականությունը կամ չխոչընդոտելով նրանց կրթությունը,
6. սահմանել, որ աշխատանքի ընդունման համար նվազագույն տարիքը 18 տարեկանն է օրենքով սահմանված այն աշխատանքների առնչությամբ, որոնք համարվում են վտանգավոր կամ առողջության համար վնասակար,
7. սահմանել, որ դեռևս պարտադիր կրթության ենթակա անձինք չեն կարող ընդգրկվել այնպիսի աշխատանքում, որը նրանց կզրկի իրենց կրթությունից լիարժեք օգտվելու հնարավորությունից,
8. սահմանել, որ մինչև 18 տարեկան անձանց աշխատաժամանակը սահմանափակվում է՝ ելնելով նրանց զարգացման կարիքներից և, մասնավորապես, նրանց մասնագիտական ուսուցման անհրաժեշտությունից,
9. ճանաչել երիտասարդ աշխատողների և աշկերտ-ների՝ արդարացի աշխատավարձի կամ այլ համապատասխան նպաստների իրավունքը,

10. սահմանել, որ սովորական աշխատաժամանակի ընթացքում գործատուի համաձայնությամբ մասնագիտական ուսուցման համար երիտասարդ անձանց ծախսած ժամանակը համարվում է աշխատանքային օրվա բաղկացուցիչ մաս,
11. սահմանել, որ մինչև 18 տարեկան աշխատող անձինք տարեկան նվազագույնը չորսշաբաթյա վճարովի արձակուրդի իրավունք ունեն,
12. սահմանել, որ մինչև 18 տարեկան անձինք չեն կարող ներգրավվել գիշերային աշխատանքի՝ բացառությամբ ազգային օրենքներով կամ կանոնակարգերով սահմանված որոշակի աշխատանքների,
13. սահմանել, որ ազգային օրենքներով կամ կանոնակարգերով նախատեսված աշխատանք կատարող մինչև 18 տարեկան անձինք ենթակա են պարբերական բժշկական զննության,
14. ապահովել հատուկ պաշտպանություն ֆիզիկական և բարոյական այն վտանգներից, որոնց ենթարկվում են երեխաները և երիտասարդները, և մասնավորապես՝ նրանց աշխատանքի հետևանքով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն առաջացող վտանգներից:

Չոդված 8. Աշխատող կանանց մայրության պաշտպանվածության իրավունքը

Աշխատող կանանց մայրության պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կոդմերը պարտավորվում են՝

1. աշխատող կանանց համար սահմանել առնվազն մինչև տասնչորսշաբաթյա արձակուրդ՝ երեխայի ծննդից առաջ և հետո՝ վարձատրվող արձակուրդի, սոցիալական ապահովության համապատասխան նպաստների կամ հանրային ֆոնդերից ստացվող նպաստների հիման վրա,
2. համարել անօրինական գործատուի՝ կնոջն աշխատանքից ազատելու մասին ծանուցում տալն այն ժամանակահատվածից սկսած, երբ կինը ծանուցում է իր գործատուին իր հղիության մասին, մինչև նրա մայրության արձակուրդի ավարտը, կամ նրան աշխատանքից ազատելու մասին ծանուցում տալն այն ժամանակ, երբ տվյալ դեպքում ծանուցման ժամկետը կլրանա այդ ժամանակահատվածի ընթացքում,
3. սահմանել, որ իրենց երեխաներին կերակրող մայրերն այդ նպատակով բավարար չափով լրացուցիչ ժամանակի իրավունք ունեն,
4. կանոնակարգել հղի կանանց, նոր ծննդաբերած կանանց և իրենց երեխաներին կերակրող կանանց գիշերային աշխատանքում ներգրավելը,
5. արգելել ստորերկրյա հանքային արդյունաբերությունում և վտանգավորության, առողջության համար վնասակարության կամ դժվար բնույթի պատճառով անհամապատասխան համարվող ցանկացած այլ աշխատանքում հղի կանանց, նոր ծննդաբերած կամ իրենց երեխաներին կերակրող կանանց ներգրավումը, ինչպես նաև համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել այդ կանանց աշխատանքի իրավունքը պաշտպանելու համար:

Յօդված 9. Մասնագիտական ուղղորդման իրավունքը

Մասնագիտական ուղղորդման իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ապահովել կամ ըստ անհրաժեշտության խթանել այնպիսի ծառայության առկայությունը, որը կաջակցի բոլոր անձանց, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց, մասնագիտական ընտրության և առաջընթացի հետ կապված խնդիրների լուծման հարցում՝ պատշաճորեն հաշվի առնելով անհատի առանձնահատկությունները և դրանց կապը մասնագիտական հնարավորության հետ. այս աջակցությունը պետք է ցուցաբերվի անվճար ինչպես երիտասարդներին՝ ներառյալ դպրոցականները, այնպես էլ մեծահասակներին:

Յօդված 10. Մասնագիտական ուսուցման իրավունքը

Մասնագիտական ուսուցման իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. ապահովել կամ ըստ անհրաժեշտության խթանել բոլոր անձանց, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց տեխնիկական և մասնագիտական ուսուցումը՝ խորհրդակցելով գործատուների և աշխատողների կազմակերպությունների հետ, և հնարավորություններ ընձեռել բարձրագույն տեխնիկական և համալսարանական կրթության մատչելիության համար՝ հիմնվելով բացառապես անհատական ընդունակությունների վրա
2. ապահովել կամ խթանել աշկերտության համակարգը

և այլ համապատասխան միջոցառումներ՝ իրենց տարբեր աշխատանքներում երիտասարդ տղաների և աղջիկների ուսուցման համար,

3. ըստ անհրաժեշտության ապահովել կամ խթանել

ա պատշաճ և հեշտությամբ հասանելի ուսուցման հնարավորություններ չափահաս աշխատողների համար,

բ տեխնոլոգիական զարգացման կամ աշխատանքում նոր ուղղությունների առաջացման արդյունքում անհրաժեշտ՝ չափահաս աշխատողների վերապատրաստման համար հատուկ հնարավորություններ,

4. ապահովել կամ ըստ անհրաժեշտության խթանել հատուկ միջոցների առկայությունը երկարաժամկետ գործազուրկների վերապատրաստման և վերաինտեգրման համար,

5. խրախուսել համապատասխան միջոցներով նախատեսված այնպիսի հնարավորությունների լիարժեք օգտագործումը, ինչպիսիք են՝

ա բոլոր վճարների կամ գանձումների կրճատումը կամ վերացումը,

բ համապատասխան դեպքերում ֆինանսական աջակցության տրամադրումը,

գ գործատուի պահանջով աշխատողի կողմից աշխատանքի ընթացքում լրացուցիչ ուսուցման համար ծախսված ժամանակը նորմալ աշխատաժամանակում ներառելը,

դ խորհրդակցելով գործատուների և աշխատողների կազմակերպությունների հետ՝ պատշաճ վերահսկողության միջոցով երիտասարդ աշխատողների համար աշկերտության և ուսուցման այլ միջոցառումների արդյունավետությունը և, ընդհանուր առմամբ, երիտասարդ աշխատողների պատշաճ պաշտպանվածությունը երաշխավորելը:

Հոդված 11. Առողջության պաշտպանվածության իրավունքը

Առողջության պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են, ուղղակիորեն կամ պետական կամ մասնավոր կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ, ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ, որոնք, ի թիվս այլնի, ուղղված կլինեն՝

1. հնարավորինս վերացնելու վատառողջության պատճառները,
2. ապահովելու խորհրդատվական և կրթական հնարավորություններ՝ առողջությանը նպաստելու և առողջության հարցերում անհատի պատասխանատվությունը խրախուսելու նպատակով,
3. հնարավորինս կանխելու համաճարակային, էնդեմիկ և մյուս հիվանդությունները, ինչպես նաև դժբախտ պատահարները:

Յոդված 12. Սոցիալական ապահովության իրավունքը

Սոցիալական ապահովության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. ներդնել կամ պահպանել սոցիալական ապահովության համակարգ,
2. սոցիալական ապահովության համակարգը պահպանել բավարար մակարդակում, որն առնվազն հավասար կլինի Սոցիալական ապահովության եվրոպական օրենսգրքի վավերացման համար անհրաժեշտ համակարգին,
3. փորձել սոցիալական ապահովության համակարգն աստիճանաբար բարձրացնել ավելի բարձր մակարդակի,
4. երկկողմ և բազմակողմ համապատասխան համաձայնագրեր կնքելու կամ այլ միջոցներով և այդ համաձայնագրերում նշված պայմաններին համապատասխան՝ ձեռնարկել միջոցներ երաշխավորելու համար՝

ա հավասար վերաբերմունք իրենց երկրի քաղաքացիներին և մյուս Կողմերի քաղաքացիներին նկատմամբ՝ սոցիալական ապահովության իրավունքների առնչությամբ, ներառյալ՝ սոցիալա-կան ապահովության վերաբերյալ օրենսդրությունից բխող նպաստներից պահումները՝ անկախ Կողմերի տարածքների միջև սույն դրույթով պաշտպանվող անձանց տեղաշարժից,

բ սոցիալական ապահովության իրավունքների շնորհում, պահպանում և վերականգնում այնպիսի միջոցներով, ինչպիսիք են ապահովագրական գումարների կուտակումը կամ Կողմերից յուրաքանչյուրի օրենսդրության համաձայն կատարված աշխատանքի ժամանակահատվածները:

Հոդված 13. Սոցիալական և բժշկական օգնության իրավունքը

Սոցիալական և բժշկական օգնության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. երաշխավորել, որ ցանկացած անձի, որը չունի համապատասխան ռեսուրսներ և ի վիճակի չէ ապահովելու նման ռեսուրսներ իր սեփական ջանքերով կամ այլ աղբյուրներից, մասնավորապես՝ սոցիալական ապահովության ծրագրով տրվող նպաստներով, տրամադրվի համապատասխան օգնություն, իսկ հիվանդության դեպքում՝ նրա վիճակով պայմանավորված խնամք,
2. երաշխավորել, որ նման օգնություն ստացող անձինք այդ պատճառով իրենց քաղաքական կամ սոցիալական իրավունքների նվազման արդյունքում չտառապեն,
3. ապահովել, որ յուրաքանչյուր ոք համապատասխան պետական կամ մասնավոր ծառայությունների միջոցով կարողանա ստանալ այնպիսի խորհուրդ կամ անձնական օգնություն, ինչպիսին կարող է

պահանջվել անձնական կամ ընտանեկան հոգսերի կանխման, վերացման կամ թեթևացման համար,

4. կիրառել սույն հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ կետերի դրույթները հավասարապես իրենց քաղաքացիների, իրենց տարածքներում օրինականորեն բնակվող՝ մյուս Կողմերի քաղաքացիների նկատմամբ՝ 1953 թվականի դեկտեմբերի 11-ին Փարիզում ստորագրված՝ Սոցիալական և բժշկական օգնության վերաբերյալ եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված իրենց պարտավորություններին համապատասխան:

Հոդված 14. Սոցիալական ապահովության ծառայություններից օգտվելու իրավունքը

Սոցիալական ապահովության ծառայություններից օգտվելու իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. խթանել կամ ապահովել այն ծառայությունները, որոնք սոցիալական աշխատանքի մեթոդների օգտագործմամբ կնպաստեն համայնքում անհատների և խմբերի բարեկեցությանն ու զարգացմանը, ինչպես նաև սոցիալական միջավայրին նրանց հարմարվելուն,
2. խրախուսել անհատների և կամավորների կամ այլ կազմակերպությունների մասնակցությունը նման ծառայությունների ստեղծման և պահպանման գործին:

Չողված 15. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց անկախության, սոցիալական ինտեգրման և համայնքի կյանքում մասնակցության իրավունքը

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար՝ անկախ տարիքից, նրանց հաշմանդամության բնույթից և առաջացման պատճառից, անկախության, սոցիալական ինտեգրման և համայնքի կյանքում մասնակցության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով, Կողմերը պարտավորվում են, մասնավորապես՝

1. ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցները՝ հնարավորության սահմաններում ընդհանուր ծրագրերի շրջանակում, իսկ հնարավոր չլինելու դեպքում՝ պետական կամ մասնավոր մասնագիտացված մարմինների միջոցով հաշմանդամություն ունեցող անձանց տրամադրելու ուղղորդում, կրթություն և մասնագիտական ուսուցում,
2. խթանել նրանց աշխատանքի մատչելիությունը բոլոր միջոցներով, որոնք ուղղված կլինեն խրախուսելու գործատուներին աշխատանքի ընդունել հաշմանդամություն ունեցող անձանց և ապահովել նրանց զբաղվածությունն աշխատանքային սովորական միջավայրում, և աշխատանքային պայմանները հարմարեցնել հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին կամ, եթե դա հնարավոր չէ հաշմանդամության

պատճառով պայմանավորված, ապա մշակել կամ ստեղծել հաշմանդամության մակարդակին համապատասխան պաշտպանված աշխատանքային պայմաններ: Որոշ դեպքերում կարող է պահանջվել նման միջոցառումների համար դիմել աշխատանքի տեղավորման կամ աջակցության մասնագիտացված ծառայությունների,

3. խթանել նրանց լիարժեք սոցիալական ինտեգրումը և համայնքի կյանքում մասնակցությունը՝ մասնավորապես այնպիսի միջոցներով, որոնք ներառում են հաղորդակցության և շարժունակության հետ կապված արգելքները հաղթահարելուն և տրանսպորտը, բնակատեղին, մշակության գործունեությունն ու ազատ ժամանցը մատչելի դարձնելուն՝ նպատակաուղղված տեխնիկական աջակցություն:

Հոդված 16. Ընտանիքի սոցիալական, իրավական և տնտեսական պաշտպանվածության իրավունքը

Ընտանիքի՝ որպես հասարակության հիմնական միավորի լիարժեք զարգացման համար անհրաժեշտ պայմաններ ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են խթանել ընտանեկան կյանքի տնտեսական, իրավական և սոցիալական պաշտպանվածությունն այնպիսի միջոցներով, ինչպիսիք են սոցիալական և ընտանեկան նպաստները, ֆինսկալ միջոցառումները, ընտանիքին բնակարանով ապահովումը, նորապսակներին նպաստների հատկացումը և այլ համապատասխան միջոցներ:

Յոդված 17. Երեխաների և երիտասարդների սոցիալական, իրավական և տնտեսական պաշտպանվածության իրավունքը

Երեխաների և երիտասարդների՝ նրանց անձի և ֆիզիկական ու մտավոր կարողությունների լիարժեք զարգացումը խրախուսող միջավայրում ապրելու իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ուղղակիորեն կամ պետական ու մասնավոր կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ ձեռնարկել բոլոր համապատասխան և անհրաժեշտ միջոցները, որոնք ուղղված կլինեն՝

- ա* երաշխավորելու, որ երեխաներն ու երիտասարդները, հաշվի առնելով նրանց ծնողների իրավունքներն ու պարտականությունները, ունենան իրենց համար անհրաժեշտ խնամքի, օգնության, կրթության և ուսուցման իրավունք, մասնավորապես՝ ապահովելով այս նպատակի համար բավարար և համապատասխան հաստատությունների և ծառայությունների ստեղծումը կամ պահպանումը,
- բ* պաշտպանելու երեխաներին ու երիտասարդներին անուշադրության մատնվելուց, բռնությունից կամ շահագործումից,
- գ* ապահովելու պետական հատուկ պաշտպանություն և օգնություն ժամանակավորապես կամ մշտապես ընտանեկան աջակցությունից զրկված երեխաների և երիտասարդների համար,

1. ապահովելու երեխաների ու երիտասարդների՝

տարրական և միջնակարգ դպրոցներում անվճար կրթությունը, ինչպես նաև խրախուսելու կանոնավոր հաճախումը դպրոցներ:

Չոդված 18. Մյուս Կողմերի տարածքներում վճարովի աշխատանքով զբաղվելու իրավունքը

Մյուս Կողմերի տարածքներում վճարովի աշխատանքով զբաղվելու իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. գործող կանոնակարգերը կիրառել ազատական ոգով,
2. պարզեցնել գործող ձևականությունները և կրճատել կամ վերացնել օտարերկրյա աշխատողներից կամ նրանց գործատուներից գանձվող պետական տուրքերը և մյուս գանձումները,
3. անհատական կամ կոլեկտիվ հիմունքով ազատականացնել օտարերկրյա աշխատողների աշխատանքը կարգավորող կանոնակարգերը,

և ճանաչել՝

4. մյուս Կողմերի տարածքներում վճարովի աշխատանքով զբաղվելու համար երկիրը թողնելու իրենց քաղաքացիների իրավունքը

Հոդված 19. Միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների պաշտպանվածության և աջակցություն ստանալու իրավունքը

Ցանկացած մյուս Կողմի տարածքում միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների պաշտպանվածության և աջակցություն ստանալու իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. պահպանել կամ հավաստիանալ, որ առկա են համապատասխան և անվճար ծառայություններ այդպիսի աշխատողներին աջակցություն ցուցաբերելու, հատկապես, ճշգրիտ տեղեկություններ ստանալու համար, և ձեռնարկել ազգային օրենքներով ու կանոնակարգերով թույլատրելի բոլոր համապատասխան քայլերն ընդդեմ արտագաղթին և ներգաղթին վերաբերող ապակողմնորոշիչ քարոզչության,
2. իրենց իրավագործության սահմաններում ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ, որոնք կհեշտացնեն այդպիսի աշխատողների և նրանց ընտանիքների մեկնումը, ուղևորությունը և դիմավորումը, և իրենց իրավագործության սահմաններում ապահովել համապատասխան ծառայություններ՝ ուղևորության ընթացքում առողջության, բժշկական խնամքի և հիգիենիկ բավարար պայմանների ապահովման նպատակով,
3. ըստ անհրաժեշտության խթանել պետական և մասնավոր սոցիալական ծառայությունների միջև համագործակցությունը ներգաղթման և արտագաղթման երկրներում,

4. իրենց տարածքներում օրինականորեն գտնվող այդպիսի աշխատողների համար ապահովել ոչ պակաս բարենպաստ վերաբերմունք, քան իրենց քաղաքացիների նկատմամբ կիրառվող վերաբերմունքն է հետևյալ հարցերի կապակցությամբ՝ այնքանով, որքանով այդ հարցերը կարգավորվում են օրենքով կամ կանոնակարգերով կամ ենթակա են վարչական մարմինների վերահսկողությանը.

ա վարձատրությունը և աշխատանքի ընդունման ու աշխատանքային մյուս պայմանները,

բ արհմիություններին անդամակցությունը և կոլեկտիվ բանակցություններից ստացվող առավելություններից օգտվելը,

գ բնակատեղը,

5. իրենց տարածքներում օրինականորեն գտնվող այդպիսի աշխատողների համար ապահովել ոչ պակաս բարենպաստ վերաբերմունք, քան իրենց քաղաքացիների նկատմամբ կիրառվող վերաբերմունքն է՝ աշխատանքի հետ կապված հարկերի, աշխատող անձանց մասով վճարման ենթակա տուրքերի կամ վճարումների առնչությամբ,

6. հնարավորինս դյուրացնել այդ տարածքում հաստատվելու թույլտվություն ստացած օտարերկրյա աշխատողի ընտանիքի վերամիավորումը,

7. իրենց տարածքներում օրինականորեն գտնվող այդպիսի աշխատողների համար ապահովել

ոչ պակաս բարենպաստ վերաբերմունք, քան իրենց քաղաքացիների նկատմամբ կիրառվող վերաբերմունքն է՝ սույն հոդվածում նշված հարցերին վերաբերող իրավական վարույթների առնչությամբ,

8. ապահովել, որ իրենց տարածքներում օրինականորեն բնակվող այդպիսի աշխատողները չարտաքսվեն, եթե նրանք չեն վտանգում երկրի ազգային անվտանգությունը կամ չեն կատարում հանրային շահերին կամ բարոյականությանը հակասող հանցագործություններ,
9. օրենքով նախատեսված սահմաններում թույլատրել այդպիսի աշխատողների վաստակած գումարների և տնտեսումների այն մասի փոխանցումը, որը նրանք կցանկանան,
10. սույն հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունն ու աջակցությունը տարածել ինքնուրույն աշխատող միգրանտների վրա այնքանով, որքանով կիրառվում են այդ միջոցները,
11. խթանել և դյուրացնել ընդունող պետության ազգային լեզվի կամ, եթե դրանք մի քանիսն են, ապա այդ լեզուներից մեկի ուսուցումը միգրանտ աշխատողներին և նրանց ընտանիքների անդամներին,
12. հնարավորության սահմաններում խթանել և դյուրացնել միգրանտ աշխատողի երեխաներին միգրանտ աշխատողի մայրենի լեզվի ուսուցումը:

Հոդված 20. Առանց սեռի հիմքով խտրականության՝ աշխատանքի և մասնագիտական հարցերում հավասար հնարավորությունների և հավասար վերաբերմունքի իրավունքը

Առանց սեռի հիմքով խտրականության՝ աշխատանքի և մասնագիտական հարցերում հավասար հնարավորությունների և հավասար վերաբերմունքի իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ճանաչել այդ իրավունքը և համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել՝ ապահովելու կամ խթանելու դրա կիրառումը հետևյալ ոլորտներում.

- ա* աշխատանքի մատչելիություն, աշխատանքից ազատումից պաշտպանվածություն և մասնագիտական վերաինտեգրում,
- բ* մասնագիտական ուղղորդում, ուսուցում, վերապատրաստում և վերականգնում,
- գ* զբաղվածության և աշխատանքային պայմաններ՝ ներառյալ վարձատրությունը,
- դ* կարիերայի զարգացում՝ ներառյալ առաջ-խաղացումը:

Հոդված 21. Տեղեկություններ ստանալու և խորհրդակցելու իրավունքը

Ձեռնարկության շրջանակներում աշխատողների տեղեկացված լինելու և խորհրդակցելու իրավունքի

արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են, ազգային օրենսդրությանը և գործելակերպին համապատասխան, ընդունել կամ խրախուսել այնպիսի միջոցներ, որոնք հնարավորություն կտան աշխատողներին կամ նրանց ներկայացուցիչներին՝

ա կանոնավոր կերպով կամ համապատասխան ժամանակ և հասկանալի ձևով տեղեկացվելու այն ձեռնարկության տնտեսական և ֆինանսական վիճակի մասին, որտեղ նրանք աշխատում են՝ հասկանալով, որ որոշակի տեղեկությունների բացահայտումը, որոնք կարող են վնասակար լինել ձեռնարկության համար, կարող է մերժվել, կամ դրանք կարող են ենթակա լինել գաղտնիության պահպանման պահանջին, և

բ ժամանակին խորհրդակցելու այն առաջարկվող որոշումների վերաբերյալ, որոնք կարող են էականորեն ազդել աշխատողների շահերի վրա, մասնավորապես՝ այն որոշումների վերաբերյալ, որոնք կարող են կարևոր ազդեցություն ունենալ ձեռնարկությունում աշխատանքային վիճակի վրա:

Հոդված 22. Աշխատանքային պայմանների և աշխատանքային միջավայրի սահմանմանը և բարելավմանը մասնակցելու իրավունքը

Ձեռնարկությունում աշխատանքային պայմանների և աշխատանքային միջավայրի սահմանմանը և բարելավմանը մասնակցելու աշխատողների իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու

Նպատակով Կողմերը պարտավորվում են, ազգային օրենսդրությանը և գործելակերպին համապատասխան, ընդունել կամ խրախուսել այնպիսի միջոցներ, որոնք հնարավորություն կտան աշխատողներին կամ նրանց ներկայացուցիչներին նպաստելու՝

- ա աշխատանքային պայմանների, աշխատանքի կազմակերպման և աշխատանքային միջավայրի սահմանմանը և բարելավմանը,
- բ ձեռնարկության շրջանակներում առողջության և անվտանգության պաշտպանությանը,
- գ ձեռնարկության շրջանակներում սոցիալական և սոցիալ-մշակութային ծառայությունների և մեխանիզմների կազմակերպմանը,
- դ Նշված հարցերի վերաբերյալ կանոնակարգերի պահպանման նկատմամբ վերահսկողությանը:

Հոդված 23. Տարեց մարդկանց սոցիալական պաշտպանվածության իրավունքը

Տարեց մարդկանց սոցիալական պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են, ուղղակիորեն կամ պետական կամ մասնավոր կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ, ընդունել կամ խրախուսել համապատասխան միջոցառումներ, որոնք մասնավորապես ուղղված են՝

- հնարավորություն տալու տարեց մարդկանց հնարավորինս երկար ժամանակ լինելու

հասարակության լիարժեք անդամներ՝ հետևյալ միջոցներով.

ա համապատասխան ռեսուրսներ, որոնք հնարավորություն կտան նրանց վարելու արժանապատիվ կյանք և ակտիվ դեր խաղալու հանրային, սոցիալական և մշակութային կյանքում,

բ տարեց մարդկանց համար մատչելի ծառայությունների ու մեխանիզմների և դրանցից օգտվելու հնարավորությունների մասին տեղեկությունների տրամադրում,

- հնարավորություն տալու տարեց մարդկանց ազատորեն ընտրելու իրենց կենսակերպը և վարելու անկախ կյանք իրենց հոգեհարազատ միջավայրում այնքան ժամանակ, որքան նրանք ցանկանում են և ի վիճակի են, հետևյալ միջոցներով.

ա նրանց կարիքներին և առողջական վիճակին համապատասխանեցված բնակարանով ապահովում կամ նրանց բնակարանը հարմարեցնելու համար համապատասխան օժանդակության տրամադրում,

բ նրանց վիճակով պայմանավորված առողջապահական խնամք և ծառայություններ,

- երաշխավորելու համապատասխան աջակցություն հաստատություններում բնակվող տարեց մարդկանց

համար՝ հարգելով նրանց մասնավոր կյանքը, և մասնակցություն հաստատությունում կյանքի պայմանների վերաբերյալ որոշումների ընդունմանը:

Հոդված 24. Աշխատանքային հարաբերությունների դադարման դեպքերում պաշտպանվածության իրավունքը

Աշխատանքային հարաբերությունների դադարման դեպքերում աշխատողների պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ճանաչել՝

ա բոլոր աշխատողների իրավունքը, որով արգելվում է նրանց աշխատանքային հարաբերությունների դադարեցումն առանց այդ դադարեցման համար հիմնավոր պատճառների, որոնք կապված են նրանց կարողությունների կամ վարքագծի հետ կամ հիմնված են ձեռնարկության, հաստատության կամ ծառայության գործառական պահանջների վրա,

բ պատշաճ փոխհատուցում կամ այլ համապատասխան հատուցում ստանալու աշխատողների իրավունքը, որոնց հետ աշխատանքային հարաբերությունները դադարեցվել են առանց հիմնավոր պատճառի:

Այս նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ապահովել, որ աշխատողը, որը համարում է, որ իր հետ աշխատանքային հարաբերությունները դադարեցվել են առանց հիմնավոր պատճառի, իրավունք ունենա որևէ անկողմնակալ մարմին բողոք ներկայացնելու:

Յոդված 25. Իրենց գործատուի անվճարունակության դեպքում իրենց պահանջների պաշտպանվածության՝ աշխատողների իրավունքը

Իրենց գործատուի անվճարունակության դեպքում իրենց պահանջների պաշտպանվածության՝ աշխատողների իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են ապահովել, որ աշխատանքային պայմանագրերից կամ աշխատանքային հարաբերություններից բխող՝ աշխատողների պահանջները երաշխավորված լինեն որևէ երաշխավորող հաստատությամբ կամ պաշտպանության ցանկացած այլ արդյունավետ ձևով:

Յոդված 26. Աշխատանքում արժանապատվության իրավունքը

Աշխատանքում բոլոր աշխատողների արժանապատվության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են, խորհրդակցելով գործատուների և աշխատողների կազմակերպությունների հետ՝

1. նպաստել աշխատավայրում կամ աշխատանքի առնչությամբ սեռական ոտնձգության մասին իրազեկությանը, տեղեկացվածությանը և դրա կանխմանը, ինչպես նաև ձեռնարկել բոլոր համապատասխան միջոցներն աշխատողներին նման վարքից պաշտպանելու նպատակով,
2. նպաստել աշխատավայրում կամ աշխատանքի առնչությամբ առանձին աշխատողների դեմ

ուղղված՝ կրկնվող ու պարսավելի կամ ակնհայտորեն բացասական և վիրավորական գործողությունների մասին իրազեկությանը, տեղեկացվածությանը և դրանց կանխմանը, ինչպես նաև ձեռնարկել բոլոր համապատասխան միջոցներն աշխատողներին նման վարքից պաշտպանելու նպատակով:

Հոդված 27. Ընտանեկան պարտականություններ ունեցող աշխատողների՝ հավասար հնարավորությունների և հավասար վերաբերմունքի իրավունքը

Ընտանեկան պարտականություններ ունեցող տղամարդկանց և կանանց համար, ինչպես նաև այդպիսի աշխատողների և մյուս աշխատողների միջև հնարավորության և վերաբերմունքի հավասարության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

1. համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել՝

- ա) հնարավորություն տալու ընտանեկան պարտականություններ ունեցող աշխատողներին ընդունվելու աշխատանքի և ներգրավված մնալու աշխատանքում, ինչպես նաև վերադառնալու աշխատանքի այդ պարտականությունների կատարման նպատակով բացակայությունից հետո՝ ներառյալ մասնագիտական ուղղորդման և ուսուցման բնագավառում միջոցառումները,
- բ) հաշվի առնելու նրանց կարիքներն աշխատանքային պայմանների և սոցիալական ապահովության շրջանակներում,
- գ) մշակելու կամ ապահովելու պետական կամ

մասնավոր ծառայություններ, մասնավորապես՝
ցերեկային ժամերին երեխաների խնամքի
ծառայություններ կամ երեխաների խնամքի համար
այլ միջոցառումներ,

2. սահմանել մայրության արձակուրդից հետո
ընկած ժամանակահատվածում երեխայի խնամքի
նպատակով ծնողներից մեկի համար արձակուրդի
հնարավորություն, որի տևողությունն ու պայմանները
նախատեսվում են ազգային օրենսդրությամբ,
կոլեկտիվ պայմանագրերով կամ գործելակերպով,
3. ապահովել, որ ընտանեկան պարտականությունները,
որպես այդպիսին, հիմնավոր պատճառ չհամարվեն
աշխատանքային հարաբերությունների դադա-
րեցման համար:

Հոդված 28. Ձեռնարկությունում աշխատողների ներկայացուցիչների պաշտպանվածության և նրանց համապատասխան հնարավորությունների տրա- մադրման իրավունքը

Աշխատողների ներկայացուցիչների գործառույթների
իրականացման իրավունքի արդյունավետ իրացումն
ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են
երաշխավորել, որ ձեռնարկությունում՝

- ա) նրանք օգտվեն իրենց վնասող գործողությունների
նկատմամբ արդյունավետ պաշտպանությունից՝
ներառյալ ձեռնարկությունում որպես աշխատողների

ներկայացուցիչներ նրանց կարգավիճակի կամ գործունեության հիման վրա աշխատանքից ազատումը,

- բ) նրանց տրամադրվեն այնպիսի հնարավորություններ, որոնք նրանց կօգնեն արագ և արդյունավետորեն իրականացնելու իրենց գործառնությունները՝ հաշվի առնելով երկրի արդյունաբերական հարաբերությունների համակարգը և համապատասխան ձեռնարկության կարիքները, ծավալներն ու հնարավորությունները:

Հոդված 29. Կոլեկտիվ կրճատման ընթացակարգերի դեպքում տեղեկություններ ստանալու և խորհրդակցելու իրավունքը

Կոլեկտիվ կրճատման իրավիճակներում տեղեկացված լինելու և խորհրդակցելու աշխատողների իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են երաշխավորել, որ գործատուները, մինչև նման կոլեկտիվ կրճատումները՝ բավարար ժամանակ առաջ տեղեկացնեն աշխատողների ներկայացուցիչներին և նրանց հետ խորհրդակցեն կոլեկտիվ կրճատումներից խուսափելու կամ դրանք սահմանափակելու և դրանց հետևանքները մեղմացնելու ուղիների ու միջոցների վերաբերյալ, օրինակ՝ հարակից սոցիալական միջոցառումներ իրականացնելու միջոցով, որոնք, մասնավորապես, նպատակ ունեն օգնելու տվյալ աշխատողներին այլ աշխատանքում ներգրավվելու կամ վերապատրաստվելու հարցում:

Հոդված 30. Աղքատությունից և սոցիալական բացառումից պաշտպանվածության իրավունքը

Աղքատությունից և սոցիալական բացառումից պաշտպանվածության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են՝

- ա* համընդհանուր և համակարգված մոտեցման շրջանակներում միջոցներ ձեռնարկել՝ աջակցելու սոցիալական բացառման կամ աղքատության վիճակում ապրող կամ այդ ռիսկի տակ գտնվող անձանց, ինչպես նաև նրանց ընտանիքներին, մասնավորապես՝ աշխատանքի տեղավորման, բնակարանի, ուսուցման, կրթության, մշակութային, սոցիալական և բժշկական օգնության արդյունավետ մատչելիության նպատակով,
- բ* անհրաժեշտության դեպքում վերանայել այդ միջոցները՝ դրանք հարմարեցնելու նպատակով:

Հոդված 31. Բնակարանի իրավունքը

Բնակարանի իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովելու նպատակով Կողմերը պարտավորվում են միջոցներ ձեռնարկել՝

1. խթանելու պատշաճ չափանիշների համապատասխանող բնակարանի մատչելիությունը,
2. կանխելու և կրճատելու անօթևանությունը՝ նպատակ ունենալով հասնելու դրա աստիճանական վերացմանը,

3. բնակարանի գները մատչելի դարձնելու համապատասխան ռեսուրսներ չունեցողների համար:

Մաս III

Հոդված Ա. Պարտավորությունները

1. Ներոհիշյալ Բ հոդվածի դրույթներին համապատասխան՝ Կողմերից յուրաքանչյուրը պարտավորվում է՝
- ա սույն խարտիայի I մասը համարել որպես նպատակների մասին հայտարարություն, որոնց նա պետք է հետամուտ լինի այդ մասի ներածական պարբերությունում նշված բոլոր համապատասխան միջոցներով.
 - բ իրեն պարտավորված համարել սույն խարտիայի II մասի հետևյալ ինը հոդվածներից առնվազն վեցով. հոդվածներ 1-ին, 5-րդ, 6-րդ, 7-րդ, 12-րդ, 13-րդ, 16-րդ, 19-րդ և 20-րդ.
 - գ իրեն պարտավորված համարել իր ընտրությամբ խարտիայի II մասի լրացուցիչ հոդվածներով կամ համարակալված կետերով՝ պայմանով, որ այդ հոդվածների կամ համարակալված կետերի ընդհանուր թիվը, որոնցով նա պարտավորվում է, լինի տասնվեց հոդվածից կամ վաթսուներեք համարակալված կետից ոչ պակաս:

2. Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը ծանուցվում է սույն հոդվածի 1-ին կետի «բ» և «գ» ենթակետերին համապատասխան ընտրված հոդվածների կամ կետերի մասին՝ վավերացման, ընդունման կամ հաստատման փաստաթուղթն ի պահ հանձնելիս:
3. Կողմերից յուրաքանչյուրը հետագայում Գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված ծանուցմամբ կարող է հայտարարել, որ իրեն պարտավորված է համարում սույն հոդվածի 1-ին կետի պայմանների համաձայն դեռևս չընդունված՝ խարտիայի II մասի ցանկացած հոդվածով կամ համարակալված կետով: Հետագայում ստանձնած նման պարտավորությունները համարվում են վավերացման, ընդունման կամ հաստատման մասին փաստաթղթի անբաժանելի մասը և ծանուցումից հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրվանից ունեն միևնույն ուժը:
4. Յուրաքանչյուր Կողմ, ազգային պայմաններին համապատասխան, պետք է պահպանի աշխատանքային տեսչական համակարգ:

Հոդված Բ. Եվրոպական սոցիալական խարտիայի և 1988 թվականի Լրացուցիչ արձանագրության կապը

1. Եվրոպական սոցիալական խարտիայի որևէ Պայմանավորվող կողմ կամ 1988 թվականի մայիսի 5-ի Լրացուցիչ արձանագրության որևէ Կողմ չի կարող վավերացնել, ընդունել կամ հաստատել սույն խարտիան՝ առանց իրեն պարտավորված համարելու առնվազն Եվրոպական սոցիալական

խարտիայի և, համապատասխան դեպքերում, Լրացուցիչ արձանագրության այն դրույթներին համապատասխանող դրույթներով, որոնցով այն պարտավորված է եղել:

2. Սույն խարտիայի ցանկացած դրույթից բխող պարտավորությունների ընդունումը տվյալ Կողմի համար այդ պարտավորություններն ուժի մեջ մտնելու ամսաթվից կհանգեցնի նրան, որ Եվրոպական սոցիալական խարտիայի և, համապատասխան դեպքերում, դրա 1988 թվականի Լրացուցիչ արձանագրության համապատասխան դրույթը կդադարի կիրառվել տվյալ Կողմի նկատմամբ այն դեպքում, երբ այդ Կողմը պարտավորված է այդ փաստաթղթերից առաջինով կամ երկու փաստաթղթով էլ:

Մաս IV

Հոդված 9. Սույն խարտիայում նախատեսված պարտավորությունների իրականացման նկատմամբ վերահսկողությունը

Սույն խարտիայում նախատեսված իրավական պարտավորությունների իրականացումը վերահսկվում է Նույն կերպ, ինչպես Եվրոպական սոցիալական խարտիան:

Հոդված Դ. Կոլեկտիվ բողոքները

1. Եվրոպական սոցիալական խարտիայի լրա-

ցուցիչ արձանագրության դրույթները, որոնք նախատեսում են կոլեկտիվ բողոքների համակարգ, կիրառվում են սույն հարտիայում նախատեսված պարտավորությունների նկատմամբ այն պետությունների համար, որոնք վավերացրել են նշված արձանագրությունը:

2. Ցանկացած պետություն, որը պարտավորված չէ կոլեկտիվ բողոքների համակարգ նախատեսող՝ եվրոպական սոցիալական խարտիայի լրացուցիչ արձանագրությամբ, կարող է սույն հարտիայի վավերացման, ընդունման կամ հաստատման իր փաստաթուղթն ի պահ հանձնելիս կամ դրանից հետո ցանկացած ժամանակ եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված ծանուցմամբ հայտարարել, որ ինքն ընդունում է սույն հարտիայի համաձայն իր պարտավորությունների նկատմամբ վերահսկողությունը՝ այդ արձանագրությամբ սահմանված ընթացակարգին համապատասխան:

Մաս V

Հոդված Ե. Խտրականության արգելքը

Սույն հարտիայում սահմանված իրավունքների իրականացումն ապահովվում է առանց որևէ հիմքով խտրականության, ինչպես օրինակ՝ ռասան, մաշկի գույնը, սեռը, լեզուն, կրոնը, քաղաքական կամ այլ համոզմունք, ազգային պատկանելությունը կամ սոցիալական ծագումը, առողջական վիճակը, ազգային փոքրամասնության պատկանելը, ծնունդը կամ այլ կարգավիճակ:

Հոդված 2. Պատերազմի կամ հանրային արտակարգ իրավիճակների ժամանակ պարտավորություններից շեղվելը

1. Պատերազմի կամ ազգի կյանքին սպառնացող այլ հանրային արտակարգ իրավիճակների ժամանակ ցանկացած Կողմ կարող է ձեռնարկել միջոցառումներ՝ շեղվելով սույն խարտիայով նախատեսված իր պարտավորություններից այնքանով, որքանով ուղղակիորեն պահանջվում է իրավիճակի սրությամբ՝ պայմանով, որ այդ միջոցառումները չհակասեն միջազգային իրավունքով ստանձնած նրա մյուս պարտավորություններին:
2. Պարտավորություններից շեղման այս իրավունքից օգտվող ցանկացած Կողմ ողջամիտ ժամկետում եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին լիարժեք տեղեկություններ է տրամադրում ձեռնարկված միջոցառումների և դրանց պատճառների մասին: Կողմը նույն կերպ Գլխավոր քարտուղարին տեղեկացնում է այդ միջոցառումները դադարեցնելու և խարտիայի իր կողմից ընդունված դրույթները կրկին ամբողջությամբ գործելու մասին:

Հոդված Է. Սահմանափակումները

1. I մասում շարադրված՝ արդյունավետորեն իրականացվող իրավունքներն ու սկզբունքները և II մասի համաձայն դրանց արդյունավետ իրացումը չպետք է ենթարկվեն որևէ սահմանափակման կամ սահմանափակող միջոցների, որոնք

նշված չեն այդ մասերում՝ բացառությամբ այն սահմանափակումների, որոնք սահմանված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կամ հանրային շահի, ազգային անվտանգության, հանրության առողջության և բարոյականության պաշտպանության համար:

2. Սույն խարտիայում շարադրված իրավունքների և պարտավորությունների նկատմամբ սույն խարտիայով թույլատրվող սահմանափակումները չպետք է կիրառվեն դրանց համար չամրագրված որևէ այլ նպատակով:

Հոդված Ը. Խարտիայի և ներպետական իրավունքի կամ միջազգային համաձայնագրերի միջև հարաբերակցությունը

Սույն խարտիայի դրույթներով չեն սահմանափակվում ներպետական իրավունքի կամ ցանկացած երկկողմ կամ բազմակողմ պայմանագրի, կոնվենցիայի կամ համաձայնագրի դրույթները, որոնք ուժի մեջ են կամ կարող են ուժի մեջ մտնել, համաձայն որոնց ավելի բարենպաստ վերաբերմունք կտրամադրվի դրանցով պաշտպանվող անձանց:

Հոդված Թ. Ստանձնած պարտավորությունների իրականացումը

1. Չսահմանափակելով սույն հոդվածներով նախատեսված իրականացման մեթոդները՝ սույն խարտիայի

II մասի 1-ից 31-րդ հոդվածների համապատասխան դրույթներն իրականացվում են հետևյալի միջոցով.

- ա. օրենքներ կամ կանոնակարգեր,
- բ. գործատուների կամ գործատուների կազմակերպությունների և աշխատողների կազմակերպությունների միջև համաձայնագրեր,
- գ. այդ երկու մեթոդների համակցություն,
- դ. այլ համապատասխան միջոցներ:

2. Սույն Խարտիայի II մասի 2-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ և 7-րդ կետերի, 7-րդ հոդվածի 4-րդ, 6-րդ և 7-րդ կետերի, 10-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 5-րդ կետերի, 21-րդ և 22-րդ հոդվածների դրույթներից բխող պարտավորությունների կատարումը համարվում է արդյունավետ, եթե դրույթները սույն հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան կիրառվում են այն աշխատողների բացարձակ մեծամասնության նկատմամբ, որոնց վերաբերում են դրանք:

Հոդված Ժ. Փոփոխությունները

1. Սույն Խարտիայով երաշխավորված իրավունքների ընդլայնման նպատակով սույն Խարտիայի I և II մասերի ցանկացած փոփոխության, ինչպես նաև III-ից VI մասերի ցանկացած փոփոխության մասին, որն առաջարկվում է Կողմի կամ Կառավարական կոմիտեի կողմից, հաղորդվում է Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին և Գլխավոր քարտուղարի կողմից ուղարկվում է սույն Խարտիայի Կողմերին:
2. Նախորդ կետի դրույթների համաձայն առաջարկված ցանկացած փոփոխություն ուսումնասիրվում է կառա-

վարական կոմիտեի կողմից, որը, Խորհրդարանական վեհաժողովի հետ խորհրդակցելուց հետո, ընդունված տեքստը ներկայացնում է Նախարարների կոմիտե՝ հաստատման համար: Նախարարների կոմիտեի հաստատումից հետո այդ տեքստն ուղարկվում է Կողմերին՝ ընդունման համար:

3. Սույն Խարտիայի I և II մասերի ցանկացած փոփոխություն Խարտիան ընդունած Կողմերի համար ուժի մեջ է մտնում երեք Կողմերի կողմից Գլխավոր քարտուղարին այն ընդունելու մասին տեղեկացնելուց հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրը:
4. Հետագայում այն ընդունած ցանկացած Կողմի համար փոփոխությունն ուժի մեջ է մտնում Կողմի կողմից Գլխավոր քարտուղարին այն ընդունելու մասին տեղեկացնելուց հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրը:
5. Սույն Խարտիայի III-ից VI մասերի ցանկացած փոփոխություն ուժի մեջ է մտնում բոլոր Կողմերի կողմից Գլխավոր քարտուղարին իրենց ընդունման մասին տեղեկացնելուց հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրը:

Հոդված ԺԱ. Ստորագրումը, վավերացումը և ուժի մեջ մտնելը

1. Սույն խարտիան բաց է Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների կողմից ստորագրման համար: Այն ենթակա է վավերացման, ընդունման կամ հաստատման: Վավերացման, ընդունման կամ հաստատման փաստաթղթերն ի պահ են հանձնվում Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին:
2. Սույն խարտիան ուժի մեջ է մտնում այն ամսաթվից հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրը, երբ Եվրոպայի խորհրդի երեք անդամ պետություններ կարտահայտեն իրենց համաձայնությունը Նախորդ կետի համաձայն սույն խարտիայով պարտավորված լինելու մասին:
3. Սույն խարտիայով պարտավորված լինելու մասին հետագայում իր համաձայնությունն արտահայտած ցանկացած անդամ պետության համար այն ուժի մեջ է մտնում վավերացման, ընդունման կամ հաստատման փաստաթուղթն ի պահ հանձնելուց հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրը:

Հոդված ԺԲ. Տարածքային կիրառությունը

1. Սույն խարտիան կիրառվում է յուրաքանչյուր Կողմի մետրոպոլ տարածքի նկատմամբ: Յուրաքանչյուր ստորագրող Կողմ կարող է ստորագրելու կամ

վավերացման, ընդունման կամ հաստատման իր փաստաթուղթն ի պահ հանձնելու ժամանակ Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված հայտարարությամբ սահմանել այն տարածքը, որն այս նպատակով համարվում է մետրոպոլ տարածք:

2. Ցանկացած ստորագրող Կողմ կարող է ստորագրելու կամ վավերացման, ընդունման կամ հաստատման իր փաստաթուղթն ի պահ հանձնելու ժամանակ կամ դրանից հետո ցանկացած ժամանակ Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված ծանուցմամբ հայտարարել, որ խարտիան ամբողջությամբ կամ մի մասով տարածվում է վերոնշյալ հայտարարության մեջ նշված ոչ մետրոպոլ տարածքի կամ տարածքների վրա, որոնց միջազգային հարաբերությունների համար ինքը պատասխանատու է կամ որոնց համար ինքը միջազգային պատասխանատվություն է կրում: Հայտարարության մեջ այն սահմանում է խարտիայի II մասի այն հոդվածները կամ կետերը, որոնք ընդունում է որպես պարտադիր՝ հայտարարության մեջ նշված տարածքների նկատմամբ:
3. խարտիան վերոնշյալ հայտարարության մեջ նշված տարածքի կամ տարածքների նկատմամբ կիրառվում է այդ հայտարարության մասին ծանուցումը Գլխավոր քարտուղարի կողմից ստացվելուց հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրը:
4. Ցանկացած Կողմ հետագայում Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին հասցեագրված ծանուցմամբ կարող է հայտարարել, որ մեկամսվա ժամկետի տարածքների առնչությամբ, որոնց նկատմամբ խարտիան

կիրառվել է սույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն, այն որպես պարտադիր է ընդունում ցանկացած հոդված կամ ցանկացած համարակալված կետ, որն այն դեռ չի ընդունել այդ տարածքի կամ տարածքների առնչությամբ: Հետագայում ստանձնած նման պարտավորությունները համարվում են համապատասխան տարածքի առնչությամբ կատարված սկզբնական հայտարարության անբաժանելի մասը և այդ ծանուցումը Գլխավոր քարտուղարի կողմից ստացվելուց հետո մեկամսյա ժամկետը լրանալուն հաջորդող ամսվա առաջին օրվանից ունեն միևնույն ուժը:

Հոդված ԺԳ. Չեղյալ հայտարարելը

1. Ցանկացած Կողմ կարող է սույն խարտիան չեղյալ հայտարարել միայն խարտիան իր համար ուժի մեջ մտնելուց հետո հիևգ տարի ժամկետն ավարտվելուց հետո կամ ցանկացած հաջորդող երկու տարի ժամկետն ավարտվելուց հետո և ամեն դեպքում Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին վեց ամիս առաջ ծանուցելով, որն իր հերթին համապատասխանաբար տեղեկացնում է մյուս Կողմերին:
2. Ցանկացած Կողմ կարող է, նախորդ կետում շարադրված դրույթներին համապատասխան, չեղյալ հայտարարել իր կողմից ընդունված՝ խարտիայի II մասի ցանկացած հոդված կամ կետ՝ պայմանով, որ հոդվածների կամ կետերի թիվը, որոնցով պարտավորվում է այդ Կողմը, պակաս չէ

տասնվեցից՝ առաջինի դեպքում, և վաթսուներեքից՝ վերջինի դեպքում, և որ հոդվածների կամ կետերի այդ թիվը շարունակում է ներառել այն հոդվածները, որոնք ընտրել է Կողմն Ա հոդվածի 1-ին կետի «բ» ենթակետում հատուկ հղում կատարվածներից:

3. Ցանկացած Կողմ կարող է, սույն հոդվածի 1-ին կետում սահմանված պայմանների համաձայն, չեղյալ հայտարարել սույն Խարտիան կամ Խարտիայի II մասի ցանկացած հոդված կամ կետ՝ ցանկացած տարածքի առնչությամբ, որի նկատմամբ կիրառելի է նշված Խարտիան՝ ԺԲ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն կատարված հայտարարության միջոցով:

Հոդված ԺԴ. Հավելվածը

Սույն Խարտիայի հավելվածը կազմում է դրա անբաժանելի մասը:

Հոդված ԺԵ. Ծանուցումները

Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը Խորհրդի անդամ պետություններին և Աշխատանքի միջազգային բյուրոյի Գլխավոր տնօրենին ծանուցում է հետևյալի մասին.

ա ցանկացած ստորագրում,

բ վավերացման, ընդունման կամ հաստատման ցանկացած փաստաթղթի ի պահ հանձնում,

գ ԺԱ հողվածի համաձայն սույն խարտիան ուժի մեջ մտնելու ցանկացած ամսաթիվ,

դ Ա հողվածի 2-րդ և 3-րդ կետերի, Դ հողվածի 1-ին և 2-րդ կետերի, Զ հողվածի 2-րդ կետի, ԺԲ հողվածի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ կետերի կիրառմանն ուղղված ցանկացած հայտարարություն,

ե Ժ հողվածին համապատասխան ցանկացած փոփոխություն,

զ ԺԳ հողվածին համապատասխան ցանկացած չեղյալ հայտարարում,

է սույն խարտիային վերաբերող ցանկացած այլ ակտ, ծանուցում կամ հաղորդակցություն:

Ի հաստատումն որի՝ ներքոստորագրյալները, պատշաճ կերպով լիազորված լինելով, ստորագրեցին սույն Վերանայված խարտիան:

Կատարված է Ստրասբուրգում՝ 1996 թվականի մայիսի 3-ին, անգլերեն և ֆրանսերեն, ընդ որում երկու տեքստերն էլ հավասարազոր են, մեկ օրինակից, որն ի պահ է հանձնվում Եվրոպայի խորհրդի արխիվներ: Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը հաստատված պատճենները փոխանցում է Եվրոպայի խորհրդի յուրաքանչյուր անդամ պետությանը և Աշխատանքի միջազգային բյուրոյի Գլխավոր տնօրենին:

EUROPEAN SOCIAL CHARTER (REVISED)

The translation was proofread by the Council of Europe Office in Yerevan. The official text is in English.

The reproduction of Charter is permitted, provided that the full title and the source, "Council of Europe" are cited. For any use for commercial purposes or in the case of translation into a non-official language of the Council of Europe, all the requests should be addressed to publishing@coe.int).

Cover design and layout:
Documents and
Publications Production Department
(SPDP), Council of Europe

The European Social Charter is printed by the Project "Enhancing social human rights in Armenia" implemented under the Council of Europe Action Plan for Armenia 2023 – 2026

© Council of Europe
Yerevan, September 2025
Printed by BrandBook LLC printing company.

Սույն թարգմանությունը խմբագրվել է Եվրոպայի խորհրդի Երևանյան գրասենյակի կողմից, փաստաթղթի պաշտոնական լեզուն անգլերենն է:

Խարտիայի վերարտադրությունը թույլատրելի է՝ պայմանով, որ մեջբերվեն ամբողջական վերնագիրը եւ աղբյուրը՝ «Եվրոպայի խորհուրդը»: Կոմերցիոն նպատակներով օգտագործման կամ թարգմանության հետ կապված բոլոր հարցումները պետք է ուղղվեն Եվրոպայի խորհրդի հաղորդակցության տնօրինությանը (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int)։

Կազմը և էջադրումը՝ փաստաթղթերի և հրապարակումների հրատարակման ղեկարարամենտ (SPDP), Եվրոպայի խորհուրդ

Եվրոպական սոցիալական խարտիան տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդի 2023-2026թթ Ջայաստանի համար իրականացվող գործողությունների ծրագրի «Մարդու սոցիալական իրավունքների ամրապնդումը Ջայաստանում» ծրագրի շրջանակներում:

© Եվրոպայի խորհուրդ,
սեպտեմբեր 2024

Տպագրվել է Բրենդբուք ՍՊԸ
տպարանում:

European Social Charter (Revised)

Strasbourg, 3.V.1996

Preamble

1. The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,
2. Considering that the aim of the Council of Europe is the achievement of greater unity between its members for the purpose of safeguarding and realising the ideals and principles which are their common heritage and of facilitating their economic and social progress, in particular by the maintenance and further realisation of human rights and fundamental freedoms;
3. Considering that in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950, and the Protocols thereto, the member States of the Council of Europe agreed to secure to their populations the civil and political rights and freedoms therein specified;
4. Considering that in the European Social Charter opened for signature in Turin on 18 October 1961 and the Protocols thereto, the member States of the Council of Europe agreed to secure to their populations the social rights specified therein in order to improve their standard of living and their social well-being;
5. Recalling that the Ministerial Conference on Human Rights held in Rome on 5 November 1990 stressed the need, on the one hand, to preserve the indivisible nature of all human rights, be they civil, political, economic, social or cultural and,

on the other hand, to give the European Social Charter fresh impetus;

6. Resolved, as was decided during the Ministerial Conference held in Turin on 21 and 22 October 1991, to update and adapt the substantive contents of the Charter in order to take account in particular of the fundamental social changes which have occurred since the text was adopted;
7. Recognising the advantage of embodying in a Revised Charter, designed progressively to take the place of the European Social Charter, the rights guaranteed by the Charter as amended, the rights guaranteed by the Additional Protocol of 1988 and to add new rights,
8. Have agreed as follows:

Part I

1. The Parties accept as the aim of their policy, to be pursued by all appropriate means both national and international in character, the attainment of conditions in which the following rights and principles may be effectively realised:
 1. Everyone shall have the opportunity to earn his living in an occupation freely entered upon.
 2. All workers have the right to just conditions of work.
 3. All workers have the right to safe and healthy working conditions.
 4. All workers have the right to a fair remuneration sufficient for a decent standard of living for themselves and their families.
 5. All workers and employers have the right to freedom of association in national or international organisations for the protection of their economic and social interests.

6. All workers and employers have the right to bargain collectively.
7. Children and young persons have the right to a special protection against the physical and moral hazards to which they are exposed.
8. Employed women, in case of maternity, have the right to a special protection.
9. Everyone has the right to appropriate facilities for vocational guidance with a view to helping him choose an occupation suited to his personal aptitude and interests.
10. Everyone has the right to appropriate facilities for vocational training.
11. Everyone has the right to benefit from any measures enabling him to enjoy the highest possible standard of health attainable.
12. All workers and their dependents have the right to social security.
13. Anyone without adequate resources has the right to social and medical assistance.
14. Everyone has the right to benefit from social welfare services.
15. Disabled persons have the right to independence, social integration and participation in the life of the community.
16. The family as a fundamental unit of society has the right to appropriate social, legal and economic protection to ensure its full development.
17. Children and young persons have the right to appropriate social, legal and economic protection.

18. The nationals of any one of the Parties have the right to engage in any gainful occupation in the territory of any one of the others on a footing of equality with the nationals of the latter, subject to restrictions based on cogent economic or social reasons.
19. Migrant workers who are nationals of a Party and their families have the right to protection and assistance in the territory of any other Party.
20. All workers have the right to equal opportunities and equal treatment in matters of employment and occupation without discrimination on the grounds of sex.
21. Workers have the right to be informed and to be consulted within the undertaking.
22. Workers have the right to take part in the determination and improvement of the working conditions and working environment in the undertaking.
23. Every elderly person has the right to social protection.
24. All workers have the right to protection in cases of termination of employment.
25. All workers have the right to protection of their claims in the event of the insolvency of their employer.
26. All workers have the right to dignity at work.
27. All persons with family responsibilities and who are engaged or wish to engage in employment have a right to do so without being subject to discrimination and as far as possible without conflict between their employment and family responsibilities.
28. Workers' representatives in undertakings have the right to protection against acts prejudicial to them and should be afforded appropriate facilities to carry out their functions.

29. All workers have the right to be informed and consulted in collective redundancy procedures.
30. Everyone has the right to protection against poverty and social exclusion.
31. Everyone has the right to housing.

Part II

The Parties undertake, as provided for in Part III, to consider themselves bound by the obligations laid down in the following articles and paragraphs.

Article 1 – The right to work

With a view to ensuring the effective exercise of the right to work, the Parties undertake:

1. to accept as one of their primary aims and responsibilities the achievement and maintenance of as high and stable a level of employment as possible, with a view to the attainment of full employment;
2. to protect effectively the right of the worker to earn his living in an occupation freely entered upon;
3. to establish or maintain free employment services for all workers;
4. to provide or promote appropriate vocational guidance, training and rehabilitation.

Article 2 – The right to just conditions of work

With a view to ensuring the effective exercise of the right to just conditions of work, the Parties undertake:

1. to provide for reasonable daily and weekly working hours, the working week to be progressively reduced to the extent that the increase of productivity and other relevant factors permit;
2. to provide for public holidays with pay;
3. to provide for a minimum of four weeks' annual holiday with pay;
4. to eliminate risks in inherently dangerous or unhealthy occupations, and where it has not yet been possible to eliminate or reduce sufficiently these risks, to provide for either a reduction of working hours or additional paid holidays for workers engaged in such occupations;
5. to ensure a weekly rest period which shall, as far as possible, coincide with the day recognised by tradition or custom in the country or region concerned as a day of rest;
6. to ensure that workers are informed in written form, as soon as possible, and in any event not later than two months after the date of commencing their employment, of the essential aspects of the contract or employment relationship;
7. to ensure that workers performing night work benefit from measures which take account of the special nature of the work.

Article 3 – The right to safe and healthy working conditions

With a view to ensuring the effective exercise of the right to safe and healthy working conditions, the Parties undertake, in consultation with employers' and workers' organisations:

1. to formulate, implement and periodically review a coherent national policy on occupational safety, occupational health

and the working environment. The primary aim of this policy shall be to improve occupational safety and health and to prevent accidents and injury to health arising out of, linked with or occurring in the course of work, particularly by minimising the causes of hazards inherent in the working environment;

2. to issue safety and health regulations;
3. to provide for the enforcement of such regulations by measures of supervision;
4. to promote the progressive development of occupational health services for all workers with essentially preventive and advisory functions.

Article 4 – The right to a fair remuneration

With a view to ensuring the effective exercise of the right to a fair remuneration, the Parties undertake:

1. to recognise the right of workers to a remuneration such as will give them and their families a decent standard of living;
2. to recognise the right of workers to an increased rate of remuneration for overtime work, subject to exceptions in particular cases;
3. to recognise the right of men and women workers to equal pay for work of equal value;
4. to recognise the right of all workers to a reasonable period of notice for termination of employment;
5. to permit deductions from wages only under conditions and to the extent prescribed by national laws or regulations or fixed by collective agreements or arbitration awards.
6. The exercise of these rights shall be achieved by freely concluded collective agreements, by statutory wage-fixing machinery, or by other means appropriate to national conditions.

Article 5 – The right to organise

With a view to ensuring or promoting the freedom of workers and employers to form local, national or international organisations for the protection of their economic and social interests and to join those organisations, the Parties undertake that national law shall not be such as to impair, nor shall it be so applied as to impair, this freedom. The extent to which the guarantees provided for in this article shall apply to the police shall be determined by national laws or regulations. The principle governing the application to the members of the armed forces of these guarantees and the extent to which they shall apply to persons in this category shall equally be determined by national laws or regulations.

Article 6 – The right to bargain collectively

With a view to ensuring the effective exercise of the right to bargain collectively, the Parties undertake:

1. to promote joint consultation between workers and employers;
2. to promote, where necessary and appropriate, machinery for voluntary negotiations between employers or employers' organisations and workers' organisations, with a view to the regulation of terms and conditions of employment by means of collective agreements;
3. to promote the establishment and use of appropriate machinery for conciliation and voluntary arbitration for the settlement of labour disputes;
4. and recognise:
5. the right of workers and employers to collective action in cases of conflicts of interest, including the right to strike, subject to obligations that might arise out of collective agreements previously entered into.

Article 7 – The right of children and young persons to protection

With a view to ensuring the effective exercise of the right of children and young persons to protection, the Parties undertake:

1. to provide that the minimum age of admission to employment shall be 15 years, subject to exceptions for children employed in prescribed light work without harm to their health, morals or education;
2. to provide that the minimum age of admission to employment shall be 18 years with respect to prescribed occupations regarded as dangerous or unhealthy;
3. to provide that persons who are still subject to compulsory education shall not be employed in such work as would deprive them of the full benefit of their education;
4. to provide that the working hours of persons under 18 years of age shall be limited in accordance with the needs of their development, and particularly with their need for vocational training;
5. to recognise the right of young workers and apprentices to a fair wage or other appropriate allowances;
6. to provide that the time spent by young persons in vocational training during the normal working hours with the consent of the employer shall be treated as forming part of the working day;
7. to provide that employed persons of under 18 years of age shall be entitled to a minimum of four weeks' annual holiday with pay;
8. to provide that persons under 18 years of age shall not be employed in night work with the exception of certain occupations provided for by national laws or regulations;

9. to provide that persons under 18 years of age employed in occupations prescribed by national laws or regulations shall be subject to regular medical control;
10. to ensure special protection against physical and moral dangers to which children and young persons are exposed, and particularly against those resulting directly or indirectly from their work.

Article 8 – The right of employed women to protection of maternity

With a view to ensuring the effective exercise of the right of employed women to the protection of maternity, the Parties undertake:

1. to provide either by paid leave, by adequate social security benefits or by benefits from public funds for employed women to take leave before and after childbirth up to a total of at least fourteen weeks;
2. to consider it as unlawful for an employer to give a woman notice of dismissal during the period from the time she notifies her employer that she is pregnant until the end of her maternity leave, or to give her notice of dismissal at such a time that the notice would expire during such a period;
3. to provide that mothers who are nursing their infants shall be entitled to sufficient time off for this purpose;
4. to regulate the employment in night work of pregnant women, women who have recently given birth and women nursing their infants;
5. to prohibit the employment of pregnant women, women who have recently given birth or who are nursing their infants in underground mining and all other work which is unsuitable by reason of its dangerous, unhealthy or arduous

nature and to take appropriate measures to protect the employment rights of these women.

Article 9 – The right to vocational guidance

With a view to ensuring the effective exercise of the right to vocational guidance, the Parties undertake to provide or promote, as necessary, a service which will assist all persons, including the handicapped, to solve problems related to occupational choice and progress, with due regard to the individual's characteristics and their relation to occupational opportunity: this assistance should be available free of charge, both to young persons, including schoolchildren, and to adults.

Article 10 – The right to vocational training

With a view to ensuring the effective exercise of the right to vocational training, the Parties undertake:

1. to provide or promote, as necessary, the technical and vocational training of all persons, including the handicapped, in consultation with employers' and workers' organisations, and to grant facilities for access to higher technical and university education, based solely on individual aptitude;
2. to provide or promote a system of apprenticeship and other systematic arrangements for training young boys and girls in their various employments;
3. to provide or promote, as necessary:
4. adequate and readily available training facilities for adult workers;
5. special facilities for the retraining of adult workers needed as a result of technological development or new trends in employment;

6. to provide or promote, as necessary, special measures for the retraining and reintegration of the long-term unemployed;
7. to encourage the full utilisation of the facilities provided by appropriate measures such as:
8. reducing or abolishing any fees or charges;
9. granting financial assistance in appropriate cases;
10. including in the normal working hours time spent on supplementary training taken by the worker, at the request of his employer, during employment;
11. ensuring, through adequate supervision, in consultation with the employers' and workers' organisations, the efficiency of apprenticeship and other training arrangements for young workers, and the adequate protection of young workers generally.

Article 11 – The right to protection of health

With a view to ensuring the effective exercise of the right to protection of health, the Parties undertake, either directly or in cooperation with public or private organisations, to take appropriate measures designed *inter alia*:

1. to remove as far as possible the causes of ill-health;
2. to provide advisory and educational facilities for the promotion of health and the encouragement of individual responsibility in matters of health;
3. to prevent as far as possible epidemic, endemic and other diseases, as well as accidents.

Article 12 – The right to social security

With a view to ensuring the effective exercise of the right to social security, the Parties undertake:

1. to establish or maintain a system of social security;
2. to maintain the social security system at a satisfactory level at least equal to that necessary for the ratification of the European Code of Social Security;
3. to endeavour to raise progressively the system of social security to a higher level;
4. to take steps, by the conclusion of appropriate bilateral and multilateral agreements or by other means, and subject to the conditions laid down in such agreements, in order to ensure:
5. equal treatment with their own nationals of the nationals of other Parties in respect of social security rights, including the retention of benefits arising out of social security legislation, whatever movements the persons protected may undertake between the territories of the Parties;
6. the granting, maintenance and resumption of social security rights by such means as the accumulation of insurance or employment periods completed under the legislation of each of the Parties.

Article 13 – The right to social and medical assistance

With a view to ensuring the effective exercise of the right to social and medical assistance, the Parties undertake:

1. to ensure that any person who is without adequate resources and who is unable to secure such resources either by his own efforts or from other sources, in particular by benefits under a social security scheme, be granted adequate assistance, and, in case of sickness, the care necessitated by his condition;
2. to ensure that persons receiving such assistance shall not, for that reason, suffer from a diminution of their political or social rights;

3. to provide that everyone may receive by appropriate public or private services such advice and personal help as may be required to prevent, to remove, or to alleviate personal or family want;
4. to apply the provisions referred to in paragraphs 1, 2 and 3 of this article on an equal footing with their nationals to nationals of other Parties lawfully within their territories, in accordance with their obligations under the European Convention on Social and Medical Assistance, signed at Paris on 11 December 1953.

Article 14 – The right to benefit from social welfare services

With a view to ensuring the effective exercise of the right to benefit from social welfare services, the Parties undertake:

1. to promote or provide services which, by using methods of social work, would contribute to the welfare and development of both individuals and groups in the community, and to their adjustment to the social environment;
2. to encourage the participation of individuals and voluntary or other organisations in the establishment and maintenance of such services.

Article 15 – The right of persons with disabilities to independence, social integration and participation in the life of the community

With a view to ensuring to persons with disabilities, irrespective of age and the nature and origin of their disabilities, the effective exercise of the right to independence, social integration and participation in the life of the community, the Parties undertake, in particular:

1. to take the necessary measures to provide persons with disabilities with guidance, education and vocational training in the framework of general schemes wherever possible or, where this is not possible, through specialised bodies, public or private;
2. to promote their access to employment through all measures tending to encourage employers to hire and keep in employment persons with disabilities in the ordinary working environment and to adjust the working conditions to the needs of the disabled or, where this is not possible by reason of the disability, by arranging for or creating sheltered employment according to the level of disability. In certain cases, such measures may require recourse to specialised placement and support services;
3. to promote their full social integration and participation in the life of the community in particular through measures, including technical aids, aiming to overcome barriers to communication and mobility and enabling access to transport, housing, cultural activities and leisure.

Article 16 – The right of the family to social, legal and economic protection

With a view to ensuring the necessary conditions for the full development of the family, which is a fundamental unit of society, the Parties undertake to promote the economic, legal and social protection of family life by such means as social and family benefits, fiscal arrangements, provision of family housing, benefits for the newly married and other appropriate means.

Article 17 – The right of children and young persons to social, legal and economic protection

With a view to ensuring the effective exercise of the right of children and young persons to grow up in an environment which encourages the full development of their personality and of their physical and mental capacities, the Parties undertake, either directly or in co-operation with public and private organisations, to take all appropriate and necessary measures designed:

1.
 - a. to ensure that children and young persons, taking account of the rights and duties of their parents, have the care, the assistance, the education and the training they need, in particular by providing for the establishment or maintenance of institutions and services sufficient and adequate for this purpose;
 - b. to protect children and young persons against negligence, violence or exploitation;
 - c. to provide protection and special aid from the state for children and young persons temporarily or definitively deprived of their family's support;
2. to provide to children and young persons a free primary and secondary education as well as to encourage regular attendance at schools.

Article 18 – The right to engage in a gainful occupation in the territory of other Parties

With a view to ensuring the effective exercise of the right to engage in a gainful occupation in the territory of any other Party, the Parties undertake:

1. to apply existing regulations in a spirit of liberality;
2. to simplify existing formalities and to reduce or abolish chancery dues and other charges payable by foreign workers or their employers;
3. to liberalise, individually or collectively, regulations governing the employment of foreign workers;

and recognise:

4. the right of their nationals to leave the country to engage in a gainful occupation in the territories of the other Parties.

Article 19 – The right of migrant workers and their families to protection and assistance

With a view to ensuring the effective exercise of the right of migrant workers and their families to protection and assistance in the territory of any other Party, the Parties undertake:

1. to maintain or to satisfy themselves that there are maintained adequate and free services to assist such workers, particularly in obtaining accurate information, and to take all appropriate steps, so far as national laws and regulations permit, against misleading propaganda relating to emigration and immigration;
2. to adopt appropriate measures within their own jurisdiction to facilitate the departure, journey and reception of such workers and their families, and to provide, within their

own jurisdiction, appropriate services for health, medical attention and good hygienic conditions during the journey;

3. to promote co-operation, as appropriate, between social services, public and private, in emigration and immigration countries;
4. to secure for such workers lawfully within their territories, insofar as such matters are regulated by law or regulations or are subject to the control of administrative authorities, treatment not less favourable than that of their own nationals in respect of the following matters:
 - a. remuneration and other employment and working conditions;
 - b. membership of trade unions and enjoyment of the benefits of collective bargaining;
 - c. accommodation;
5. to secure for such workers lawfully within their territories treatment not less favourable than that of their own nationals with regard to employment taxes, dues or contributions payable in respect of employed persons;
6. to facilitate as far as possible the reunion of the family of a foreign worker permitted to establish himself in the territory;
7. to secure for such workers lawfully within their territories treatment not less favourable than that of their own nationals in respect of legal proceedings relating to matters referred to in this article;
8. to secure that such workers lawfully residing within their territories are not expelled unless they endanger national security or offend against public interest or morality;
9. to permit, within legal limits, the transfer of such parts of the earnings and savings of such workers as they may desire;

10. to extend the protection and assistance provided for in this article to self-employed migrants insofar as such measures apply;
11. to promote and facilitate the teaching of the national language of the receiving state or, if there are several, one of these languages, to migrant workers and members of their families;
12. to promote and facilitate, as far as practicable, the teaching of the migrant worker's mother tongue to the children of the migrant worker.

Article 20 – The right to equal opportunities and equal treatment in matters of employment and occupation without discrimination on the grounds of sex

With a view to ensuring the effective exercise of the right to equal opportunities and equal treatment in matters of employment and occupation without discrimination on the grounds of sex, the Parties undertake to recognise that right and to take appropriate measures to ensure or promote its application in the following fields:

- a. access to employment, protection against dismissal and occupational reintegration;
- b. vocational guidance, training, retraining and rehabilitation;
- c. terms of employment and working conditions, including remuneration;
- d. career development, including promotion.

Article 21 – The right to information and consultation

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers to be informed and consulted within the undertaking, the Parties undertake to adopt or encourage measures enabling workers or their representatives, in accordance with national legislation and practice:

- a. to be informed regularly or at the appropriate time and in a comprehensible way about the economic and financial situation of the undertaking employing them, on the understanding that the disclosure of certain information which could be prejudicial to the undertaking may be refused or subject to confidentiality; and
- b. to be consulted in good time on proposed decisions which could substantially affect the interests of workers, particularly on those decisions which could have an important impact on the employment situation in the undertaking.

Article 22 – The right to take part in the determination and improvement of the working conditions and working environment

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers to take part in the determination and improvement of the working conditions and working environment in the undertaking, the Parties undertake to adopt or encourage measures enabling workers or their representatives, in accordance with national legislation and practice, to contribute:

- a. to the determination and the improvement of the working conditions, work organisation and working environment;
- b. to the protection of health and safety within the undertaking;

- c. to the organisation of social and socio-cultural services and facilities within the undertaking;
- d. to the supervision of the observance of regulations on these matters.

Article 23 – The right of elderly persons to social protection

With a view to ensuring the effective exercise of the right of elderly persons to social protection, the Parties undertake to adopt or encourage, either directly or in co-operation with public or private organisations, appropriate measures designed in particular:

- to enable elderly persons to remain full members of society for as long as possible, by means of:
 - a. adequate resources enabling them to lead a decent life and play an active part in public, social and cultural life;
 - b. provision of information about services and facilities available for elderly persons and their opportunities to make use of them;
- to enable elderly persons to choose their life-style freely and to lead independent lives in their familiar surroundings for as long as they wish and are able, by means of:
 - a. provision of housing suited to their needs and their state of health or of adequate support for adapting their housing;
 - b. the health care and the services necessitated by their state;
- to guarantee elderly persons living in institutions appropriate support, while respecting their privacy, and participation in decisions concerning living conditions in the institution.

Article 24 – The right to protection in cases of termination of employment

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers to protection in cases of termination of employment, the Parties undertake to recognise:

- a. the right of all workers not to have their employment terminated without valid reasons for such termination connected with their capacity or conduct or based on the operational requirements of the undertaking, establishment or service;
- b. the right of workers whose employment is terminated without a valid reason to adequate compensation or other appropriate relief.

To this end the Parties undertake to ensure that a worker who considers that his employment has been terminated without a valid reason shall have the right to appeal to an impartial body.

Article 25 – The right of workers to the protection of their claims in the event of the insolvency of their employer

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers to the protection of their claims in the event of the insolvency of their employer, the Parties undertake to provide that workers' claims arising from contracts of employment or employment relationships be guaranteed by a guarantee institution or by any other effective form of protection.

Article 26 – The right to dignity at work

With a view to ensuring the effective exercise of the right of all workers to protection of their dignity at work, the Parties

undertake, in consultation with employers' and workers' organisations:

1. to promote awareness, information and prevention of sexual harassment in the workplace or in relation to work and to take all appropriate measures to protect workers from such conduct;
2. to promote awareness, information and prevention of recurrent reprehensible or distinctly negative and offensive actions directed against individual workers in the workplace or in relation to work and to take all appropriate measures to protect workers from such conduct.

Article 27 – The right of workers with family responsibilities to equal opportunities and equal treatment

With a view to ensuring the exercise of the right to equality of opportunity and treatment for men and women workers with family responsibilities and between such workers and other workers, the Parties undertake:

1. to take appropriate measures:
 - a. to enable workers with family responsibilities to enter and remain in employment, as well as to reenter employment after an absence due to those responsibilities, including measures in the field of vocational guidance and training;
 - b. to take account of their needs in terms of conditions of employment and social security;
 - c. to develop or promote services, public or private, in particular child daycare services and other childcare arrangements;

2. to provide a possibility for either parent to obtain, during a period after maternity leave, parental leave to take care of a child, the duration and conditions of which should be determined by national legislation, collective agreements or practice;
3. to ensure that family responsibilities shall not, as such, constitute a valid reason for termination of employment.

Article 28 – The right of workers’ representatives to protection in the undertaking and facilities to be accorded to them

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers’ representatives to carry out their functions, the Parties undertake to ensure that in the undertaking:

- a. they enjoy effective protection against acts prejudicial to them, including dismissal, based on their status or activities as workers’ representatives within the undertaking;
- b. they are afforded such facilities as may be appropriate in order to enable them to carry out their functions promptly and efficiently, account being taken of the industrial relations system of the country and the needs, size and capabilities of the undertaking concerned.

Article 29 – The right to information and consultation in collective redundancy procedures

With a view to ensuring the effective exercise of the right of workers to be informed and consulted in situations of collective redundancies, the Parties undertake to ensure that employers shall inform and consult workers’ representatives, in good time prior to such collective redundancies, on ways and means of avoiding collective redundancies or limiting their occurrence

and mitigating their consequences, for example by recourse to accompanying social measures aimed, in particular, at aid for the redeployment or retraining of the workers concerned.

Article 30 – The right to protection against poverty and social exclusion

With a view to ensuring the effective exercise of the right to protection against poverty and social exclusion, the Parties undertake:

- a.* to take measures within the framework of an overall and co-ordinated approach to promote the effective access of persons who live or risk living in a situation of social exclusion or poverty, as well as their families, to, in particular, employment, housing, training, education, culture and social and medical assistance;
- b.* to review these measures with a view to their adaptation if necessary.

Article 31 – The right to housing

With a view to ensuring the effective exercise of the right to housing, the Parties undertake to take measures designed:

1. to promote access to housing of an adequate standard;
2. to prevent and reduce homelessness with a view to its gradual elimination;
3. to make the price of housing accessible to those without adequate resources.

Article A – Undertakings

1. Subject to the provisions of Article B below, each of the Parties undertakes:
 - a. to consider Part I of this Charter as a declaration of the aims which it will pursue by all appropriate means, as stated in the introductory paragraph of that part;
 - b. to consider itself bound by at least six of the following nine articles of Part II of this Charter: Articles 1, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 19 and 20;
 - c. to consider itself bound by an additional number of articles or numbered paragraphs of Part II of the Charter which it may select, provided that the total number of articles or numbered paragraphs by which it is bound is not less than sixteen articles or sixty-three numbered paragraphs.
2. The articles or paragraphs selected in accordance with sub-paragraphs b and c of paragraph 1 of this article shall be notified to the Secretary General of the Council of Europe at the time when the instrument of ratification, acceptance or approval is deposited.
3. Any Party may, at a later date, declare by notification addressed to the Secretary General that it considers itself bound by any articles or any numbered paragraphs of Part II of the Charter which it has not already accepted under the terms of paragraph 1 of this article. Such undertakings subsequently given shall be deemed to be an integral part of the ratification, acceptance or approval and shall have the same effect as from the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date of the notification.

4. Each Party shall maintain a system of labour inspection appropriate to national conditions.

Article B – Links with the European Social Charter and the 1988 Additional Protocol

1. No Contracting Party to the European Social Charter or Party to the Additional Protocol of 5 May 1988 may ratify, accept or approve this Charter without considering itself bound by at least the provisions corresponding to the provisions of the European Social Charter and, where appropriate, of the Additional Protocol, to which it was bound.
2. Acceptance of the obligations of any provision of this Charter shall, from the date of entry into force of those obligations for the Party concerned, result in the corresponding provision of the European Social Charter and, where appropriate, of its Additional Protocol of 1988 ceasing to apply to the Party concerned in the event of that Party being bound by the first of those instruments or by both instruments.

Part IV

Article C – Supervision of the implementation of the undertakings contained in this Charter

The implementation of the legal obligations contained in this Charter shall be submitted to the same supervision as the European Social Charter.

Article D – Collective complaints

1. The provisions of the Additional Protocol to the European Social Charter providing for a system of collective complaints

shall apply to the undertakings given in this Charter for the States which have ratified the said Protocol.

2. Any State which is not bound by the Additional Protocol to the European Social Charter providing for a system of collective complaints may when depositing its instrument of ratification, acceptance or approval of this Charter or at any time thereafter, declare by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe, that it accepts the supervision of its obligations under this Charter following the procedure provided for in the said Protocol.

Part V

Article E – Non-discrimination

The enjoyment of the rights set forth in this Charter shall be secured without discrimination on any ground such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national extraction or social origin, health, association with a national minority, birth or other status.

Article F – Derogations in time of war or public emergency

1. In time of war or other public emergency threatening the life of the nation any Party may take measures derogating from its obligations under this Charter to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law.
2. Any Party which has availed itself of this right of derogation shall, within a reasonable lapse of time, keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed of the

measures taken and of the reasons therefor. It shall likewise inform the Secretary General when such measures have ceased to operate and the provisions of the Charter which it has accepted are again being fully executed.

Article G – Restrictions

1. The rights and principles set forth in Part I when effectively realised, and their effective exercise as provided for in Part II, shall not be subject to any restrictions or limitations not specified in those parts, except such as are prescribed by law and are necessary in a democratic society for the protection of the rights and freedoms of others or for the protection of public interest, national security, public health, or morals.
2. The restrictions permitted under this Charter to the rights and obligations set forth herein shall not be applied for any purpose other than that for which they have been prescribed.

Article H – Relations between the Charter and domestic law or international agreements

The provisions of this Charter shall not prejudice the provisions of domestic law or of any bilateral or multilateral treaties, conventions or agreements which are already in force, or may come into force, under which more favourable treatment would be accorded to the persons protected.

Article I – Implementation of the undertakings given

1. Without prejudice to the methods of implementation foreseen in these articles the relevant provisions of Articles 1 to 31 of Part II of this Charter shall be implemented by:
 - a. laws or regulations;

- b. agreements between employers or employers' organisations and workers' organisations;
 - c. a combination of those two methods;
 - d. other appropriate means.
2. Compliance with the undertakings deriving from the provisions of paragraphs 1, 2, 3, 4, 5 and 7 of Article 2, paragraphs 4, 6 and 7 of Article 7, paragraphs 1, 2, 3 and 5 of Article 10 and Articles 21 and 22 of Part II of this Charter shall be regarded as effective if the provisions are applied, in accordance with paragraph 1 of this article, to the great majority of the workers concerned.

Article J – Amendments

1. Any amendment to Parts I and II of this Charter with the purpose of extending the rights guaranteed in this Charter as well as any amendment to Parts III to VI, proposed by a Party or by the Governmental Committee, shall be communicated to the Secretary General of the Council of Europe and forwarded by the Secretary General to the Parties to this Charter.
2. Any amendment proposed in accordance with the provisions of the preceding paragraph shall be examined by the Governmental Committee which shall submit the text adopted to the Committee of Ministers for approval after consultation with the Parliamentary Assembly. After its approval by the Committee of Ministers this text shall be forwarded to the Parties for acceptance.
3. Any amendment to Part I and to Part II of this Charter shall enter into force, in respect of those Parties which have accepted it, on the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date on which three Parties have informed the Secretary General that they

have accepted it. In respect of any Party which subsequently accepts it, the amendment shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date on which that Party has informed the Secretary General of its acceptance.

4. Any amendment to Parts III to VI of this Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date on which all Parties have informed the Secretary General that they have accepted it.

Part VI

Article K – Signature, ratification and entry into force

1. This Charter shall be open for signature by the member States of the Council of Europe. It shall be subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.
2. This Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date on which three member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by this Charter in accordance with the preceding paragraph.
3. In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by this Charter, it shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article L – Territorial application

1. This Charter shall apply to the metropolitan territory of each Party. Each signatory may, at the time of signature or of the deposit of its instrument of ratification, acceptance or approval, specify, by declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, the territory which shall be considered to be its metropolitan territory for this purpose.
2. Any signatory may, at the time of signature or of the deposit of its instrument of ratification, acceptance or approval, or at any time thereafter, declare by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe, that the Charter shall extend in whole or in part to a non-metropolitan territory or territories specified in the said declaration for whose international relations it is responsible or for which it assumes international responsibility. It shall specify in the declaration the articles or paragraphs of Part II of the Charter which it accepts as binding in respect of the territories named in the declaration.
3. The Charter shall extend its application to the territory or territories named in the aforesaid declaration as from the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date of receipt of the notification of such declaration by the Secretary General.
4. Any Party may declare at a later date by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe that, in respect of one or more of the territories to which the Charter has been applied in accordance with paragraph 2 of this article, it accepts as binding any articles or any numbered paragraphs which it has not already accepted in respect of that territory or territories. Such undertakings subsequently given shall be deemed to be an integral part of the original declaration in respect of the territory concerned,

and shall have the same effect as from the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article M – Denunciation

1. Any Party may denounce this Charter only at the end of a period of five years from the date on which the Charter entered into force for it, or at the end of any subsequent period of two years, and in either case after giving six months' notice to the Secretary General of the Council of Europe who shall inform the other Parties accordingly.
2. Any Party may, in accordance with the provisions set out in the preceding paragraph, denounce any article or paragraph of Part II of the Charter accepted by it provided that the number of articles or paragraphs by which this Party is bound shall never be less than sixteen in the former case and sixty-three in the latter and that this number of articles or paragraphs shall continue to include the articles selected by the Party among those to which special reference is made in Article A, paragraph 1, sub-paragraph b.
3. Any Party may denounce the present Charter or any of the articles or paragraphs of Part II of the Charter under the conditions specified in paragraph 1 of this article in respect of any territory to which the said Charter is applicable, by virtue of a declaration made in accordance with paragraph 2 of Article L.

Article N – Appendix

The appendix to this Charter shall form an integral part of it.

Article O – Notifications

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council and the Director General of the International Labour Office of:

- a. any signature;
- b. the deposit of any instrument of ratification, acceptance or approval;
- c. any date of entry into force of this Charter in accordance with Article K;
- d. any declaration made in application of Articles A, paragraphs 2 and 3, D, paragraphs 1 and 2, F, paragraph 2, L, paragraphs 1, 2, 3 and 4;
- e. any amendment in accordance with Article J;
- f. any denunciation in accordance with Article M;
- g. any other act, notification or communication relating to this Charter.

In witness whereof, the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this revised Charter.

Done at Strasbourg, this 3rd day of May 1996, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe and to the Director General of the International Labour Office.

Եվրոպական սոցիալական խարտիան, որն ընդունվել է 1961թ.-ին և վերանայվել 1996թ.-ին, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի երկնամասն է տնտեսական և սոցիալական իրավունքների ոլորտում: Այն երաշխավորում է մարդու իրավունքների լայն շրջանակ՝ կապված աշխատանքի, բնակարանի ապահովման, առողջապահության, կրթության, սոցիալական պաշտպանվածության և բարեկեցության հետ: Համաեվրոպական մակարդակում որևէ այլ իրավական գործիք չի տրամադրում սոցիալական իրավունքների այնպիսի ընդգրկում և լիարժեք պաշտպանություն, ինչպես նախատեսված է խարտիայով: Ուստի խարտիան դիտարկվում է որպես Եվրոպայի սոցիալական սահմանադրություն և էական բաղադրիչ է մայրցամաքի մարդու իրավունքների կառուցման գործում:

The European Social Charter, adopted in 1961 and revised in 1996, is the counterpart of the European Convention on Human Rights in the field of economic and social rights. It guarantees a broad range of human rights related to employment, housing, health, education, social protection and welfare.

No other legal instrument at pan-European level provides such an extensive and complete protection of social rights as that provided by the Charter. The Charter is therefore seen as the Social Constitution of Europe and represents an essential component of the continent's human rights.

HYE/
ENG

www.coe.int

Եվրոպայի խորհուրդը առաջատար իրավապաշտպան կազմակերպությունն է մայրցամաքում: Կազմակերպության անդամակցում է 46 պետություն, այդ թվում՝ Եվրոպական միության անդամ բոլոր պետությունները: Եվրոպայի խորհրդի բոլոր անդամ պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային, որը մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանը միտված միջազգային պայմանագիր է: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկում է Կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

The Council of Europe is the continent's leading human rights organisation. It comprises 46 member states, including all members of the European Union. All Council of Europe member states have signed up to the European Convention on Human Rights, a treaty designed to protect human rights, democracy and the rule of law. The European Court of Human Rights oversees the implementation of the Convention in the member states.

European
Social
Charter

Charte
sociale
européenne

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE